

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ
ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA AL RAS DE
PLANTA BAIXA DE L'ESGLÉSIA DE SANTA
MARIA DEL PI DE BARCELONA
Codi: 061/07**

23 d'abril – 15 de maig de 2007

Promotor de l'obra:

**PARRÒQUIA DE SANTA MARIA DEL PI
SECCIÓ DE RESTAURACIÓ I CONSOLIDACIÓ DE
L'ÀREA DE PLANIFICACIÓ I ACCIÓ TERRITORIAL DE
LA DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL
DEL DEPARTAMENT DE CULTURA I MITJANS DE
COMUNICACIÓ DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA**

Direcció tècnica:

**Júlia MIQUEL I LÓPEZ
Arqueòloga**

Barcelona, Gener de 2010

INDEX

1.- INTRODUCCIÓ	2
Fitxa tècnica del jaciment	2
Situació geogràfica	3
2.- DADES GENERALS	5
Motivació	5
Àrea d'actuació	7
Emplaçament	8
Promotor	10
3.- MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA	10
Antecedents i notícies històriques	10
Descripció del sector entorn a l'església del Pi	18
L'església de Santa Maria del Pi	21
Recerques arqueològiques prèvies	25
Projecte d'intervenció arqueològica	26
Metodologia	28
4.-TASQUES ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES	29
Cala 1	
Cala 2	
5.-CONCLUSIONS	47
6.- BIBLIOGRAFIA	51
ANNEX 1	
REPERTORI D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES	
ANNEX 2	
INVENTARI FOTOGRÀFIC	
CONTACTES FOTOGRÀFICS	
ANNEX 3	
INVENTARI DE MATERIALS	
FITXES MATERIAL SIGNIFICATIU	
ANNEX 5	
ESTUDI RESTES ANTROPOLÒGIQUES. Olga Hiraldo	
ANNEX 4	
PLANIMETRIA	

FITXA TÈCNICA

INTERVENCIÓ:	Església de Santa Maria del Pi
MUNICIPI:	Barcelona
COMARCA:	Barcelonès
COORDENADES UTM:	X: 430743.00 Y: 4583711.00
CAMPANYA:	Inici: 23 d'abril de 2007 Final: 1 juny de 2007
TIPUS DE JACIMENT:	Romà- medieval- modern
CRONOLOGIA:	Romà- medieval- modern
DIRECCIÓ:	Júlia Miquel i López
DIBUIX DE CAMP:	Toni Juárez, Roger Messegué, Júlia Miquel i López
MONTATGE I DIGITALITZACIÓ:	Júlia Miquel i López
EXECUCIÓ:	TEA DIFUSIÓ CULTURAL, SL
PROMOTOR:	Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya- Bisbat de Barcelona- Parròquia de Santa Maria del Pi.

1.- INTRODUCCIÓ

Situació geogràfica

La comarca del Barcelonès, comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut com a Collserola i delimitat pels rius Llobregat i Besòs. Des del punt de vista morfològic s'observen dues grans unitats, Collserola i el Pla.

A la Serra de Collserola s'hi trobem una formació de horst compost per materials granítics i esquistosos, limitat al Nord pel Vallès (Sector central de la Depressió Prelitoral), a Llevant amb el Turó de Roquetes (Besòs), al Sud el Turó de Valldaura i a l'Oest pel Llobregat. Quant al Pla, es troba obert a mar i limitat per la Serralada Litoral i a migjorn per la falla que segueix ran de mar des del Garraf i el turó de Montjuïc fins al Turó de Montgat, més enllà del Besòs. La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano- balear, va dibuixar el que a grans trets, havia de ser la costa catalana.

Barcelona és un municipi situat en una plana que presenta uns 5 km d'amplada i té com a límits el mar, la serralada Litoral o de Marina i els deltes del Llobregat i del Besòs. El seu relleu físic pertany a tres unitats: la Serralada Litoral, el pla de Barcelona i els deltes del Llobregat i del Besòs.

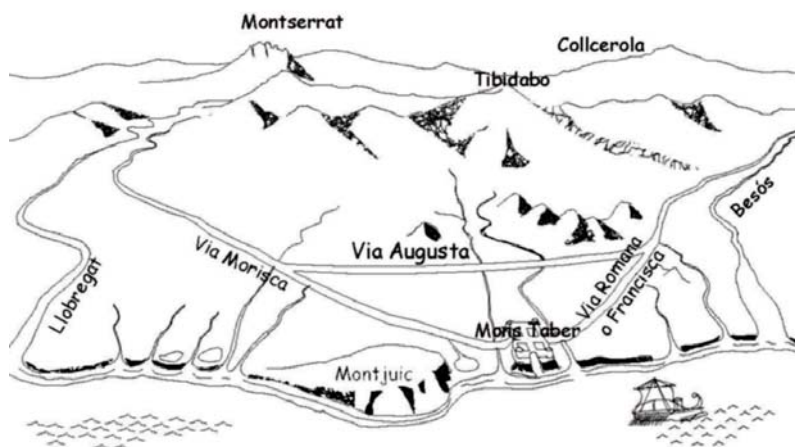
El pla de Barcelona està format per un replà superior, constituït per un basament d'argiles grogues pliocèniques, amb alguns nivells de sorres i aqüífers. Sobre el sòcol pliocènic es superposen uns dipòsits cíclics formats per argiles roges a la base seguides de llims grocs i una crosta calcària a la part superior, que corresponen a diferents intervals de les oscil·lacions climàtiques del Quaternari.

Aquesta plana baixa presenta dos monticles: el mont Tàber, de 15 metres d'alçada i format per materials pliocènics més una certa aportació de sorres i el Montjuïc, de 173 metres, format per argiles i gresos miocènics.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Quan el terme municipal de Barcelona, aquest compren una extensió de 1.754.900 h i s'estén a la costa mediterrània en una plana de 5 Km d'amplada limitada al NW per la Serra de Collserola (que culmina a 512 metres amb el Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs.

La seva funció de capital sempre ha estat afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord Sud la Catalunya Central (el Llobregat i l'eix Besòs – Congost –Ter).

Recreació del Pla de Barcelona amb les principals vies

En definitiva es tracta d'un territori format a causa de l'acumulació de sediments provinents de les rieres, torrents i deltes dels rius propers a la ciutat així com de sediments marins, donat que en el transcurs dels segles Barcelona ha guanyat terreny al mar.

En aquesta plana completament urbanitzada destaquen varies zones clarament diferenciades, el nucli antic que correspon a la primitiva ciutat romana damunt del Mont Tàber (15 metres) proper al mar; el nucli de Montjuïc al sud, que s'aixeca suaument al pla i que cau bruscament sobre el mar fent-se inexpugnable el seu accés des de aquesta posició i els ravals més pròxims que s'originaren entorn aquests nuclis.

Per altra banda, tenim tota una sèrie de nuclis poblacionals que emergits fora muralles acabaran essent absorbits per la ciutat en una de les seves dues importants crescudes (les muralles del S. XIII o l'expansió del S. XIX amb la creació de l' Eixample).

2.- DADES GENERALS

Motivació

Actualment està portant a terme un estudi de l'estabilitat estructural de l'església de Santa Maria del Pi per encàrrec de la Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, d'acord amb el Bisbat de Barcelona i la parròquia de Santa Maria del Pi.

Ubicació de Santa Maria del Pi dins la trama urbana de Barcelona
(imatge extreta de Google Earth)

Aquest estudi significa portar a terme, d'entre d'altres capítols, analitzar el comportament de càrregues de l'edifici de l'església, així com la caracterització dels materials constructius, la investigació geotècnica del terreny sobre el qual es troba bastit l'edifici, tot acompanyat de l'estudi de la documentació històrica.

Donat que la realització de l'estudi feia necessari efectuar unes cales de sondeig es determinà que aquestes es fessin seguint criteris arqueològics. donat que es precisava informació de caràcter geològic per tal d'avaluar la resistència sota càrrega de la seqüència estratigràfica, extracció de testimonis i mostres del terreny.¹

D'aquesta manera, el març de 2007 es presentà un **Projecte d'Intervenció Arqueològica Preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del pi de Barcelona**. *Estudi de l'estabilitat estructural de l'església de Santa Maria del Pi*, essent l'equip tècnic redactor, que assumia la direcció tècnica de l'estudi, Dr. Màrius Vendrell i Pilar Giráldez (Patrimoni, UB); Francesc Caballé i Dr. Reinald González (Veclus, SL) i Dr. Pere Roca (Universitat Politècnica de Catalunya).

La intervenció arqueològica emmarcada dins el projecte fou gestionada per la empresa TEA, Difusió Cultural, S L i la direcció arqueològica assumida per l'arqueòloga Júlia Miquel i López, responsable de les tasques arqueològiques i de la redacció en solitari de la present memòria científica.

La zona objecte de la present intervenció arqueològica es troba dins l'àrea d'interès arqueològic de la ciutat de Barcelona, per la qual cosa es demanà el preceptiu permís d'intervenció arqueològica, segons l'article 47 i següents de la Llei 9/1993 de 30 de setembre, del patrimoni cultural català i el Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

La resolució autoritza la intervenció arqueològica, entre els dies 23 d'abril fins l'1 de juny de 2007 i com a intervenció portada a terme a la ciutat de Barcelona el codi 061/06.

¹ **Projecte d'intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona** dins **Estudi de l'estabilitat estructural de l'església de Santa Maria del Pi**. Direcció tècnica de l'estudi: Dr. Màrius Vendrell i Pilar Giladez (Patrimoni. Estudis del Patrimoni històric, UB); Francesc Caballé i Dr. Reinald González (VECLUS, SL); Dr. Pere Roca (Universitat Politècnica de Catalunya). Barcelona, març de 2007 (inèdit).

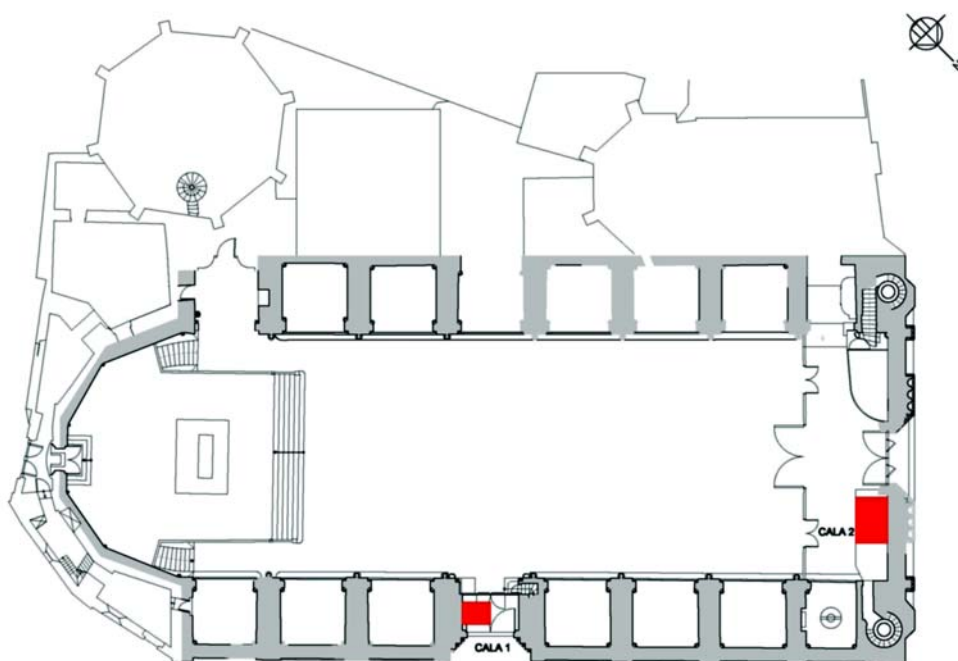
Àrea d'actuació

La intervenció arqueològica segueix les directrius del projecte d'estudi que contemplava la realització de dues cales, les quals s'havien d'excavar amb metodologia arqueològica.

La ubicació exacta de les dues cales designades en el projecte es consignada a continuació:

La primera cala, que rebé la denominació de **Cala 1** es realitzà a l'interior del vestíbul del portal lateral de l'església, conegut com Portal de l'Ave Maria. La cala s'ubicà a tocar del contrafort més occidental del costat de l'evangeli de l'església. Amb la Cala 1 es pretén aconseguir informació sobre les característiques materials i la tipologia dels fonaments de l'edifici

La segona cala, denominada **Cala 2** es va efectuar a tocar la base de la cara interna de la façana dels peus de l'edifici, al costat de l'evangeli i a la zona interior que dona a la façana principal de l'església. La intenció és cercar informació sobre les característiques del mur de façana i el seu comportament estructural, donat que es troba en una zona on es poden produir moviments estructurals

Situació de les Cales efectuades a l'església de Santa Maria del Pi

Emplaçament

L'església de Santa Maria del Pi, coneguda també com Santa Maria dels Reis es troba dins el casc antic de Barcelona, prop de la Rambla, circumstància que, unida a la singularitat de les edificacions, la converteixen en un indret emblemàtic de la ciutat.

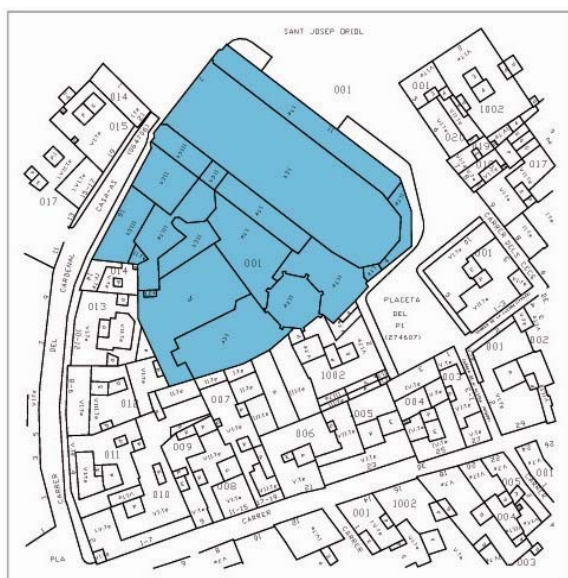

Plànol parcial del pla de Barcelona amb indicació del centre històric

Planta esquemàtica del centre històric, tot indicant la zona on es localitza l'església

Històricament, el sector forma part del *burg* del Pi, assentament amb una població estable que pot remuntar-se entorn al segle X, encara que no és fins la segona meitat del segle XII i durant tot el segle XIII, coincidint amb la construcció del nou clos emmurallat de Barcelona quan es formà el barri del Pi, adquirint la seva condició de zona residencial, ocupada per famílies relacionades amb el comerç i l'oligarquia ciutadana.

Situació del conjunt d'edificis de la parròquia de Santa Maria del Pi dins la trama urbana actual

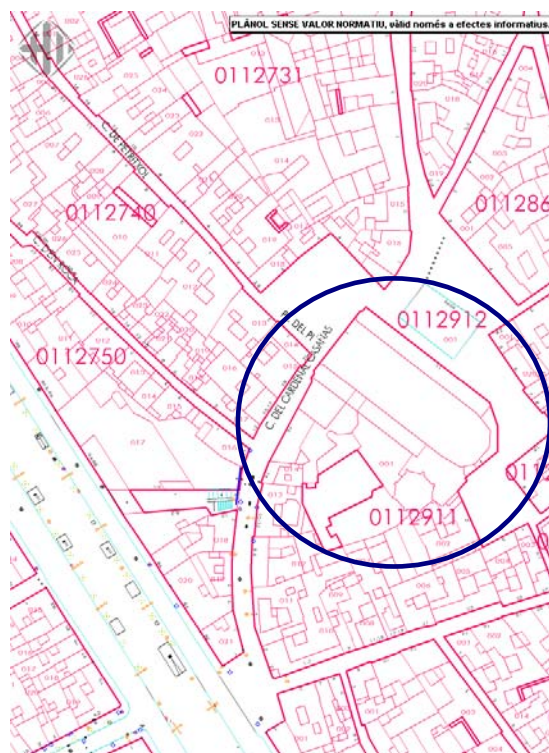
Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Quan a la parròquia de Santa Maria del Pí està formada per un conjunt d'edificacions de diferent cronologia. D'època baix medieval pot enquadrar-se l'església, amb el seu campanar; la capella de la Sang i la Rectoria.

Vista aèria de Santa Maria del Pi

L'emplaçament actual de la parròquia de Santa Maria del Pi dins el parcel·lari de la ciutat situa l'edifici de la Rectoria al número 16 del carrer de Cardenal Casañas; l'accés principal a l'església s'ubica al número 6 de la plaça del Pi; la porta lateral (actualment tancada) i anomenada porta de l'Ave Maria) es correspon amb el número 11 de la plaça de Sant Josep Oriol; finalment, a la capçalera de l'església es troba una petita porta de pas situada al número 4 de la placeta del Pi

La parròquia de Santa Maria del Pi, encerclada en blau, dins del parcel·lari actual de la ciutat. (imatge extreta de la pàgina Web de Barcelona)

L'església presenta una planta basilical amb una nau única amb capelles laterals entre els contraforts i tancada per una capçalera poligonal amb dues capelles a banda i banda del presbiteri, la sagristia i les escales d'accés al cloquer i les cobertes, situades al costat sud oest.

La distribució interna de l'espai s'organitza en set trams rectangulars coberts amb volta de creuria quatripartita a la zona de la nau i que finalitza amb una volta ogival de palmera a la banda del presbiteri i absis.

Promotor

El promotor de la intervenció es la parròquia de Santa Maria del Pi, tot i que a efectes legals el propietari de l'edifici és el Bisbat de Barcelona. El projecte en la seva globalitat és un encàrrec de la Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, essent l'arquitecte Alfred Pastor i Mongrell, el responsable tècnic.

3.- MOTIUS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA

Antecedents i notícies històriques

La present intervenció arqueològica es defineix en el marc històric de la ciutat de Barcelona.

L'origen de la ciutat s'ha de situar a la colònia fundada de nova planta per August. Es va situar en un turó, conegut en època medieval com a Mons Tàber, flanquejat per les rieres de Sant Gervasi i Vallcarca. La ciutat emmurallada, amb un perímetre clar, presenta una planta octogonal amb una trama a partir de dos eixos: el *cardo maximus* (nord – sud) i el *decumanus maximus* (est – oest). Aquests dos eixos donaven la pauta a la resta de la xarxa de carrers rectilinis amb illes regulars, confluint en un espai obert i central, el fòrum, l'actual plaça Sant Jaume.

Aquesta trama urbana original de la colònia de *Barcino* s'ha conservat "fossilitzada", de manera que l'actual carrer Llibreteria i carrer del Call

corresponen al *cardo maximus* i els carrers Bisbe, Regomir i Ciutat al *decumanus maximus*.

Planta de *Barcino* i les traces de la ciutat romana actualment

El conjunt dels resultats obtinguts a partir dels treballs de la recerca arqueològica ha permès constatar com a partir de la fundació de *Barcino* en època d'August s'ordenà el territori que configurava l'*ager* de la ciutat. Aquest fet es posa de manifest amb la localització i documentació de diverses vil·les, com la de la plaça d'Antoni Maura i l'avinguda de la Catedral.

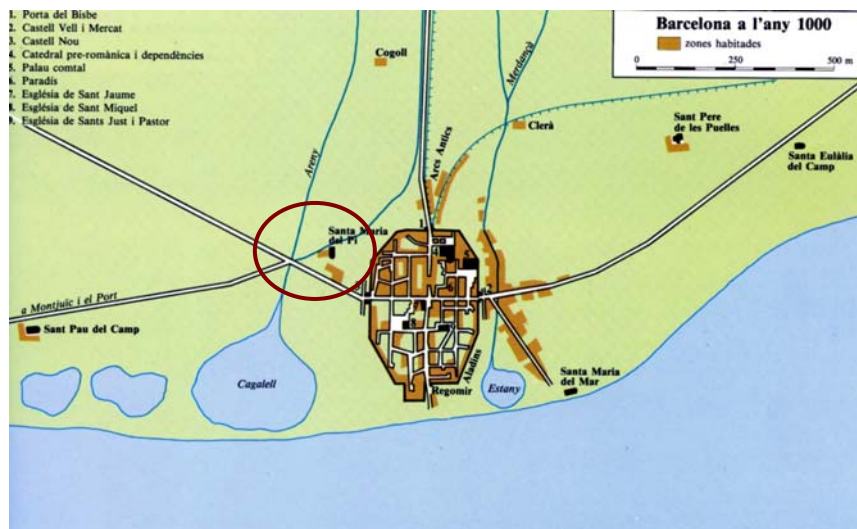
Fins que l'any 985 Al- Mansur la va atacar, Barcelona conservava molts elements d'època romana ja que la documentació del segle X parla de reparacions posteriors d'estructures antigues. Abans de l'any 1000 s'estava remodelant la muralla, els banys públics es seguien utilitzant i l'any 1045 es consagrà la catedral, edifici romànic bastit damunt la primera basílica paleocristiana.

A partir de l'any 985 es detecta una puixança econòmica i comença a la ciutat un creixement demogràfic que afecta l'ocupació de l'espai del recinte emmurallat i comencen a créixer barris fora muralles: els Arcs Antics, Santa Maria del Pi, Santa Maria del Mar o Sant Pere de les Puelles.

Vers mitjan segle X, coincidint amb la puixança econòmica del territori de Catalunya es produí a Barcelona la reaparició del poblament suburbà després de l'abandonament de les zones externes a la muralla entorn al segle VI.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

La primera referència al *burgus* de Barcelona és en un document de l'any 966 el qual, juntament amb d'altres datats entre els anys 985 i 1000, es caracteritzen per ser poc precisos en determinar els límits i l'abast de les zones suburbanes.

Plànol de Barcelona i el seu entorn a l'any 1000. Encerclada en vermell l'església del Pi. Font: Ph. Banks

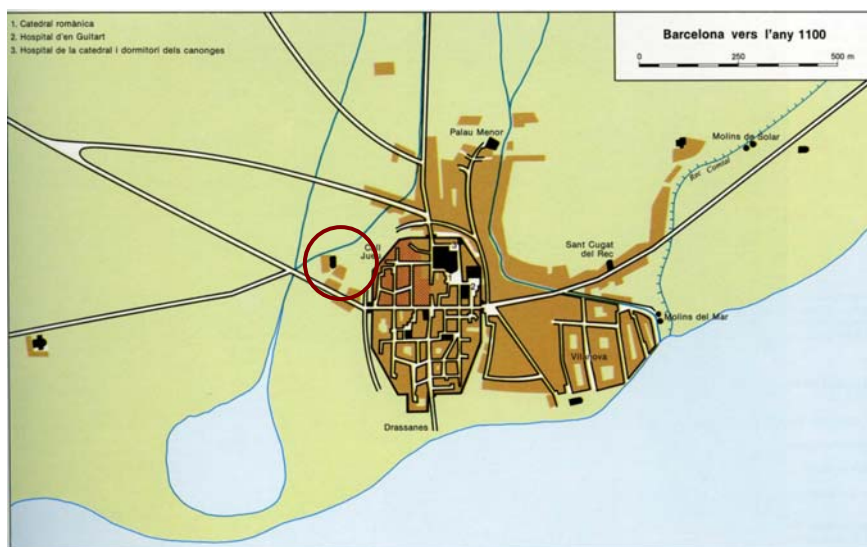
A partir del segle XI, el creixement ascendent propiciarà l'ocupació intensiva de l'espai exterior al perímetre delimitat per les muralles romanes. Aquesta circumstància comportà la creació de nous nuclis de població, els burgs o vilanoves com la Vilanova dels Arcs construïda a redós de l'aqüeducte romà; la Vilanova de Mar, formada al voltant de la basílica de Santa Maria del Mar i el burg o Vilanova de Santa Maria del Pi.

A principis del segle XII la gran expansió demogràfica provocà la creació i creixement d'aquests nuclis poblacionals i de molts obradors al voltant de les muralles. Aquest creixement de la ciutat fora de l'antic recinte murari romà motivà la construcció d'un nou perímetre defensiu, conegut com a muralla de Jaume I.

Un cop entrat en els segles XII- XIII es començà a consolidar en aquesta zona de la ciutat tot un teixit urbà de característiques pròpiament medievals, donant lloc a l'aparició de carrers com el de la Corribia o ja en el segle XIV la coneguda com a Plaça Nova.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

A partir d'aquests moments els burgs o *viles noves* esdevindran importants nuclis tant a nivell de població com de producció i comerç.

Plànol de Barcelona l'any 1100 on s'observa, encerclat en vermell el creixement del burg del Pi. Font: Ph. Banks

Durant el segle XIII Barcelona mirà d'incloure dins la ciutat els nous barris i suburbis que s'havien anant formant extramurs i solucionar, alhora, el problema que representava la riera de la Rambla que provocava nombroses inundacions, aixecant-se la muralla durant el regnat de Jaume I.

Les dades més antigues sobre el començament de les obres d'aquesta nova estructura defensiva fan referència a l'any 1285, de tota manera hi ha constància des del 1255 de diferents portals al llarg de la ciutat com el de la *Boqueria*, el del *Pou d'en Moranta*, el del carrer del *Born* i el del *Campderà*. A partir del 1260 es construeixen el portal de *Santa Anna*, el de *Portaferrissa* i el de *Jonqueres*, tots ells situats entre l'antic recinte romà i el que es començarà a construir a partir del 1285.

Tradicionalment s'ha considerat el tram de la Rambla com el primer construït, entre el convent de Framenors fins a la zona de l'església de Santa Anna, arrencant de la part més baixa la Rambla fins a l'actual plaça Catalunya i on es situarien un total de cinc portals, el de *Santa Anna*, *Portaferrissa*, *Boqueria*, *Trentaclaus* i *Framenors*.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

D'aquesta manera, l'estructura física de la Barcelona medieval quedaria consolidada entre els segles XIV i XV. Tot aquest cinturó es completaria al segle XVI amb l'aixecament de la muralla de Mar. Com a conseqüència d'aquestes ampliacions, el tram de muralla de La Rambla aniria perdent funcionalitat fins al punt de documentar-se com poc a poc, es construeixen edificis adossats a ella fet que començà cap al 1704 a la zona de la Boqueria.

La ciutat al segle XIV es tractada amb una visió unitària reflectida en la divisió administrativa en quarts, els quals no es corresponen a una divisió lògica de l'espai sinó que es tracen en funció d'uns eixos que ignoren la realitat urbana. Amb aquesta idea es pretén crear una ciutat que tingui com a centre la plaça del Blat i integrant el barri al quarter del Pi. Al segle XV el centre de la ciutat es desplaça a la plaça Sant Jaume tornant a la divisió romana creada a partir de dos eixos (cardo i decumanus).

Les actuacions del segle XV que marcaren una nova ampliació de la muralla deixarien el traçat definitiu de la muralla de la ciutat abastant els actuals carrers de Pelai, les rondes de Sant Antoni i Sant Pau i el Paral·lel. Quan els convents i monestirs bastits a Barcelona durant el trànsit de l'època medieval a l'edat moderna, segons Pere Jordi Figuerola Rotger al segle XV ja es trobaven construïts en la seva major part. Bàsicament es completaren les grans obres iniciades en època anterior i es continuà amb la fórmula arquitectònica gòtica fins ben entrat el segle XVI.

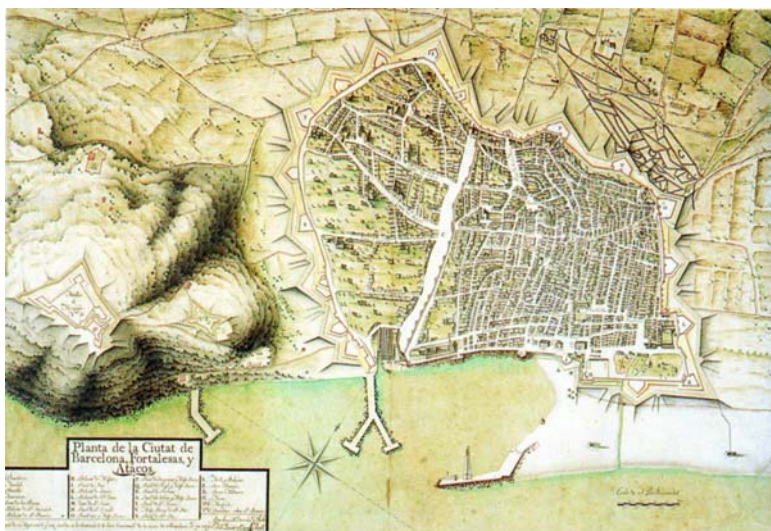
Plànol amb els convents i edificis religiosos al segle XV. Encerclat en vermell Santa Maria del Pi
Font: P.J. Figuerola Rotger

Durant els segles XVI i XVII es produïren pocs canvis en l'estructura urbana de Barcelona, que va restar reclosa a la vella muralla del segle XIV.

Al segle XVI hi hagué una relativa prosperitat que es va manifestar en l'activitat de les Drassanes i de la vida gremial. En aquesta centúria es construïren molts palaus i convents. El segle XVII fou, en general, de crisi. Aquesta va portar a la revolta i guerra de 1640, que es perllongà fins el 1659. En aquesta centúria es bastiren diversos edificis religiosos i civils d'estil barroc i a l'aparició de cases-palau, com les dels Gralla, Durai, Mai i Ardiaca Desplà.

En època contemporània varià sensiblement l'aspecte de Barcelona, que patí una gran transformació arrel de les desamortitzacions de Mendizábal (1835-1837) i de Madoz (1855) i que unides a l'enderrocament de les muralles (1854) canviaren l'entorn urbà de la ciutat.

El segle XIX, des del govern municipal es comencen a formar juntes d'obres (1820–1840) dirigides a millorar la ciutat. Les principals mesures que es prenen van ser: El tancament de carrerons sense sortida, l'obertura de carrers secundaris, la desaparició dels cementiris parroquials, que es convertiran en places públiques, la desaparició de les comunitats monacals i conventuals, destinant els seus solars a places i carrers o edificis públics l'enderrocament definitiu de les muralles medievals cap a l'any 1859 i el plantejament de la realització de l'Eixample de Barcelona.

Barcelona abans de 1854

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

La creació de l'Eixample, com en altres ciutats d'Europa, va produir un procés de substitució dels habitants del nucli antic que pertanyien a la classe benestant per immigrants que ocupaven habitatges subdividits, amb una manca evident dels serveis indispensables, que amb el pas del temps es van deteriorar força. Moltes cases nobles van ser dividides perquè hi visqués la gent obrera, amb un empobriment notable de les condicions de vida.

Barcelona el 1885
segons el plànol aixecat
per Farias (detall)

Entorn l'any 1885 el barri del Pi pertanyia al districte de la *Real Audiencia*, segons el plànol aixecat per Farias aquell mateix any i on s'observa com l'Eixample va creixent.

Detall del plànol de Farias on encerclat en vermell es veu l'església de Santa Maria del Pi

Descripció del sector entorn a l'església del Pi

El districte de Ciutat Vella està format per quatre grans barris. Al sud es troba la Barceloneta, barri nascut a mitjan segle XVIII per tal d'establir els desplaçats del barri de la Ribera desallotjats degut a la construcció de la Ciutadella; a ponent, el Raval, nascut a partir dels camins rurals extramurs de la ciutat; al centre, el Gòtic, concentrant el sector més antic de Barcelona, i a llevant, Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera, l'extensió medieval de la ciutat. Actualment Ciutat Vella és el districte primer de Barcelona. Ocupa un territori de 449,4 hectàrees, té una població de 113.154 habitants (dades de l'any 2006) i, per tant, una densitat de 251,79 habitants per hectàrea. Es correspon geogràficament amb el centre històric de la ciutat.

Plànol amb la configuració actual del districte de Ciutat Vella

La demarcació parroquial del Pi patí un procés lent d'urbanització en el qual s'han de distingir dues etapes, segons Salvador Claramunt:

- 1.- La urbanització dels carrers que formaran l'entramat urbanístic de la muralla romana del segle IX, fins la del segle XIII, es a dir, la de les Rambles.
- 2.- La formació del suburbi a l'altre cantó de les Rambles i la seva urbanització, un cop protegit per la nova muralla del segle XIV. Aquest barri fou anomenat *Raval* o *Vilanova de les Rambles*.

A l'altra banda, davant el *Castell Nou* o castell vescomtal, dins del Call i prop els camins que anaven cap a Montjuïc i el Llobregat es va bastir una capella en honor a Santa Maria, abans de l'any 992, prop d'una zona anomenada la Palma i que aviat va prendre el nom del Pi, segons Duran i Sanpere, Aquesta església aviat es va convertir en el centre d'un nou suburbi, fou declarada parròquia, heretant tota la circumscripció de la de Santa Maria dels Sants, a la

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

qual pertanyia anteriorment. Aquesta circumstància va produir una inversió dels termes jurisdiccionals i que motivà que el seu terme parroquial es va estendre tant cap a ponent i arribés a englobar tot el futur raval de les Rambles.

Dins el recinte de les muralles del segle XIII els límits parroquials del Pi anaven des del Portal de Jonqueres en línia recta fins arribar al recinte emmurallat romà a l'alçada gairebé de la catedral, per després formar un angle recte que passant pel carrer de la Corribia continuava bordejant l'antic perímetre urbà romà fins el carrer dels Ollers o Escudellers i arribava al portal de Trenta Claus de les Rambles.

Durant el segle XIV la divisió administrativa de Barcelona s'articulà en *Quarters*, els quals dividien l'espai físic de la ciutat en base a uns eixos teòrics que partien de la plaça del Blat. D'aquesta manera, l'any 1389, Barcelona estava dividida en quatre quarters: de Frares Menors, de la Mar, del Pi i de la Salada. El sector del carrer Comtal es trobava al segle XIV dins la divisió administrativa del *Quarter del Pi*.

Plànol amb la divisió administrativa de Barcelona als segles XIV i XV

La demarcació parroquial del Pi al segle XV presentava dues àrees molt diferenciades:

- 1.- De la muralla romana a la muralla del segle XIII. Aquesta àrea que arribava fins les Rambles estava pràcticament urbanitzada a finals del segle XV, únicament quedaven uns horts entre els carrers de la Boqueria, Vidre, Ollers i les Rambles i

2.- Una petita àrea entre els portals de Portaferrisa i la plaça dels Bergants en la part alta de les rambles. Aquesta àrea corresponia als barris del Pi, Santa Anna, Montsió, Boqueria i plaça Nova.

El barri del Pi al segle XV aplegava molts comerciants i pagesos que conreaven els horts de l'altre banda de la muralla, això ho prova que el gremi de pagesos tenia la seva capella gremial al Pi. Davant l'església s'obria una petita plaça que era travessada pel carrer del Pi de traça irregular.

Les referències al Pi als llibres de comptes del *Plat dels Pobres* durant el segle XV són molt nombroses i proven l'existència de gent humil al barri.

L'església tenia un fossar que l'encerclava per orient, migdia i nord, restant a ponent la casa del capellà i els seus horts. El cementiri es va ampliar per mitjà de la compra de diferents cases properes i es tancà amb un mur el 1563.

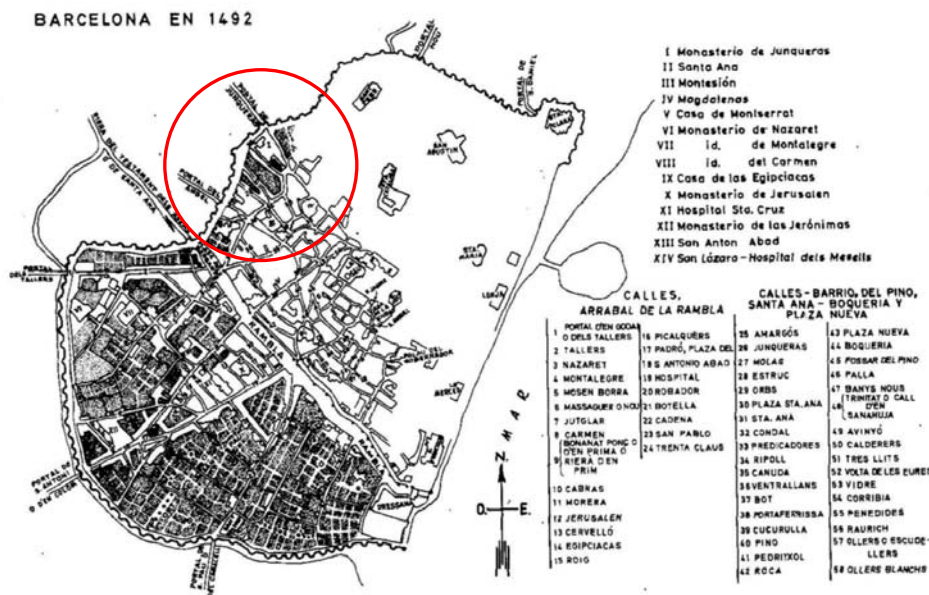
El cementiri del Pi s'unia amb la plaça Nova per mitjà del carrer de la Palla, obert el 1270 quan van quedar anul·lades les muralles del primer recinte. Altres carrers d'origen medieval són el carrer d'Avinyó, documentat el segle XIII; el de Roca i Petritxol. El carrer de Banys Nous rep el seu nom per l'existència el 1170 d'un establiment de banys construïts per Abraham. Destaca també el carrer de la Boqueria, on el 1217 consta la concessió feta pel rei, de propietat d'una mesa en la carnisseria o maell. De tota manera, el veritable centre de la demarcació parroquial del Pi era entorn la plaça Nova i la nova plaça de Santa Anna.

La plaça Nova es creà el 1355, quan el Consell de la Ciutat decidí canalitzar fins la plaça Sant Jaume les aigües de la serra de Collserola. Quan a la plaça de santa Anna era antigament un carrer que al segle XV patí unes ampliacions que van permetre construir una font i un abeurador.

A partir del segle XV el centre neuràlgic de la ciutat es traslladaria a la Plaça de Sant Jaume i es mantindria fins el segle XVIII

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Dins el Quarter del Pi, al seu extrem nord es trobaven diversos monestirs com el de Montsió (fundat el 1351 i ocupat per les monges dominiques el 1420), el de les Magdalenes (fundat per monges agustines el 1372) i Jonqueres a l'eix format pel carrer Comtal. Aquesta part del quarter presentava una gran densitat de població però d'arrel molt humil, fins i tot pobre i que vivia als carrers de les Moles, Estruch, Amargós, Comtal, Jonqueres, Montsió.

Barcelona l'any 1492 amb la configuració dels diferents barris, portals i edificis religiosos. Encerclat en vermell la zona entorn el carrer Comtal
Font: Salvador Claramunt (1985)

En època moderna es comencen a configurar els diferents districtes de la ciutat. Al *Quarter del Raval*, antiga zona d'horts i obradors comencen a establir-se diversos convents i edificis religiosos. El *Quarter de Framenors* es caracteritza per ser zona bàsicament residencial amb palaus de l'aristocràcia. El *Quarter del Mar* es converteix en centre de l'activitat mercantil i tèxtil, mentre que el *Quarter del Pi*, potser el més divers, concentra activitats artesanals.

L'església de Santa Maria del Pi

Existeixen referències històriques que parlen d'una església a la zona del Pi entorn al segle X, encara que segons tradició s'ubicaria una església paleocristiana. El cert és que hi ha l'acta de consagració d'una església amb data de l'any 994 i que, a partir de finals del segle XI fins la segona meitat del segle XIII l'edifici patí constants reformes i modificacions. La seva influència en el barri comportà que l'any 1188 es convertís en església parroquial.

A penes hi ha notícies sobre l'església romànica. De ben segur que part de la seva estructura serviria per fonamentar l'edifici gòtic.

Les condicions demogràfiques i religioses en la ciutat de Barcelona en la primera meitat del s. XIV impulsen la construcció d'un nou edifici. Les obres de construcció foren finançada pels parroquians i es crearen fundacions de beneficis a les capelles laterals promocionades per particulars que aportaren capital per realitzar les obres. També es comptà amb les deixes testamentàries i les ajudes del rei, les quals tenen la seva correspondència en les claus de volta on s'observen les senyals reials.

D'aquesta manera i concretament l'any 1320 es parla de la capella de Sant Joan. El rector de l'edifici i seus parroquians demanem al rei Jaume II la cessió d'un pati per a continuar l'obra de construcció, al mateix temps que el propi rei recorda als feligresos l'obligació de les aportacions acordades. Així les dates de fundació dels beneficis de les capelles laterals ens suggereix una cronologia semblant; a la capella de l'evangeli s'hi trasllada el benefici cap a l'any 1320, i la capella de Sant Climent l'any 1321. la construcció de les naus de l'edifici avança des de la capçalera fins als peus a bon ritme, però els estralls de la pesta negra fan que s'aturi l'any 1348, quant ja hi ha mes de la meitat de l'església en peu. L'epidèmia, a banda de para les obres també es fa necessària l'ampliació dels fossars de l'interior de l'església per l'alt índex de defuncions.

Les obres de l'església i edificis adjacents avançaren de forma lenta, en part per la manca de diners i part per les successives crisis econòmiques i epidèmies, que anaren retardant les obres, que seguiren de forma lenta però ininterrompuda entre 1321 i 1379 fins que cap el 1391, segons consta en el ***Llibre Negre de l'Obra***, es posà la clau de volta del darrer tram de l'església, encara que les obres continuaren fins l'any 1497, quan es bastí la façana, amb la seva rossassa i el campanar que no es finalitzà fins 1460-1486

Es desconeix el nom del mestre d'obra responsable del bastiment de l'església, tot i que segons Rotger podria ser el mallorquí Jaume Fabre. Dona suport a la

seva teoria el fet que el bisbe de Barcelona, Ponç de Gualba el cridà per treballar a la catedral de Barcelona i la semblança de Santa Maria del Pi amb el temple, ja desaparegut, de Sant Domènec. De tota manera, el mateix Rotger desmenteix la seva pròpia hipòtesis donat que el tipus de contractació de l'època demanava l'exclusivitat en treballar en una única obra.

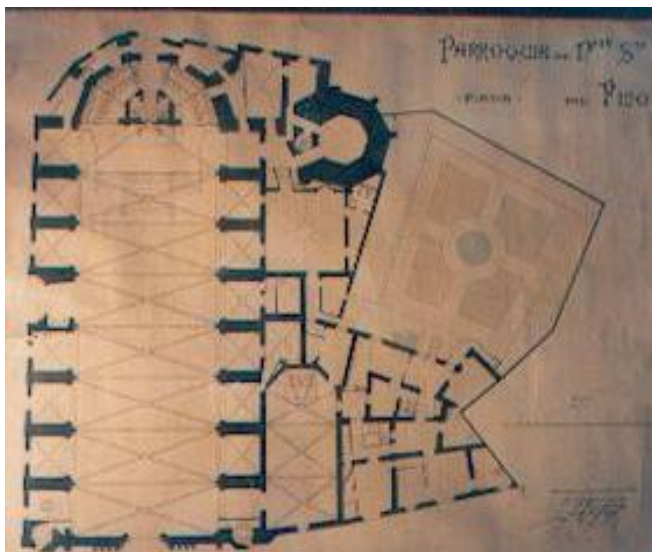
L'absis devia ser completat a mitjans del segle XIV així com la rectoria i el campanar, que no son acabats fins el segle XV. En 1360-61 el mestre major Guillem Martí, el pintor Francesc Serra treballa al tabernacle per a l'altar major, i cinc anys després Francesc Coma executar la *finestra major* del temple, segons consta en rebuts firmats per ell.

S'ha tendit a relacionar a aquesta *finestra major* amb la rosassa de la façana, però es probable que fes referència al vitrall central de l' absis, de més complexitat ja que la construcció de la façana es mes tardana. La continuació de l'obra va avançar a la nau i les capelles, i les seves fundacions es fan entre els anys setanta i vuitanta del segle XIV.

En la visita pastoral l'any 1379 ja es mencionen totes les capelles i l'altar major, i en 1388 amb altra visita el bisbe només trobar a faltar una pica baptismal de qualitat; així també va observar la coberta inacabada i una clau de volta que encara mancava. Segons el *Llibre negre de l'Obra*, la darrera pedra es va posar el 1391.

El 1453 tingué lloc una consagració amb motiu de la col·locació d'una lapida commemorativa al portal de l' Ave Maria on apareix una data errònia, **1353**, però no es fins a la segona meitat del segle XIV que es donà per acabats als espais complementaris tot i que el 1379 s'havia posat la primera pedra de la torre. La funció de campanar la feien dues espadanyes situades sobre el portal de l' Ave Maria. A la vegada que es fa el cos del campanar, es treballa a la casa rectoral i es construeix la capella del capítol, també coneguda com capella de la sang.

Durant tot els segles XV- XVI es continuen amb obres secundaries ja acabada l'obra de l'edifici. Aquestes son l'acabament de la rosassa de la façana i la renovació de l'altar major (consagrat el 1518).

Plànol de l'església i les seves dependències al segle XIX

L'estructura de l'església de Santa Maria del Pi presenta una planta homogènia, amb escasses modificacions; de planta d'una sola nau amb capelles laterals, coberta amb set trams de volta de creueria i absis poligonal de set costats. Dins l'edifici el sentit espacial es unificat i tendeix a l'horitzontalitat. L'escultura es escassa ja que s'aprofiten els elements constructius a l'efecte de motius ornamentals. El campanar en forma de prima octogonal es d'aspecte macis i compacte, acabat en un sostre/terrat pla i sense coronaments. La torre te un alçada de 54 metres , 4 vegades el seu diàmetre amb tres piso en el seu interior a banda de la planta baixa i del pis on es troben les campanes.

Ben aviat es manifestaren problemes estructurals a les edificacions, tenint constància de reformes motivades per humitats i inundacions, durant el tercer quart del segle XVI. La Guerra de Successió (1714) afectà també l'església, algunes finestres, vitralls i la volta del presbiteri, foren afectades pels bombardeigs que patí la ciutat per part de les tropes de Felip V .fins que a mitjans del segle XIX s'elaborà un primer projecte de restauració, a càrrec de l'arquitecte Francesc de Paula i Villar. Aquest projecte de restauració plantejava un seguit de reformes importants, com foren la supressió de tota la decoració barroca de l'interior (altar i cor inclosos), així com les obres de la pavimentació

de les cobertes de les capelles laterals i nau major. L'actuació, realitzada en un període relativament llarg de temps (1863-1884), comportà probablement el rebaix d'una bona part del reblliment de la coberta original de la volta de nau i la refecció de tot el seu sistema de desguàs. També foren escapçades les cobertes de les dues torres laterals de la façana, tot transformant la fesomia original d'una vessant en les en soleres planes que avui en dia tenim.

D'altres campanyes de restauració es portaren a terme cap a 1915 i, sobre tot després de la Guerra Civil (1936-1939), entorn els anys cinquanta del segle passat, amb tasques de consolidació i restauració, destacant la restauració de les claus de volta de la nau i el seu carenat, la reconstrucció de la porta principal, amb la reconstrucció de la rosassa i la porta lateral coneguda com de l'Ave Maria.

L'església de Santa Maria del Pi està declarada com a Monument Històrico-Artístic d'interès Nacional -BCIN- (decret 3-6-1931) i es troba, a més, dins l'àrea d'interès arqueològic de la ciutat de Barcelona.

Recerques arqueològiques prèvies

Segons el Centre de Documentació de la Biblioteca Museu d'Història de la Ciutat, les intervencions arqueològiques realitzades al sector entorn la parròquia del Pi es desglossen a continuació:

Memòria arqueològica de la intervenció efectuada al carrer dels Banys Nous 11, Cecs de la Boqueria 8: desembre de 2003 / Daria Calpena i Marcos. -- Atics, 2003 .La intervenció ha permès documentar restes que denoten ocupació contínua del terreny des del s. XVI com a mínim. S'ha localitzat: un pou, un mur afectat per la fonamentació del pilar de la finca, les restes d'un altre mur, i un tercer mur que podria correspondre a una edificació medieval vinculada a la barriada de la Vilanova del Pi (s. X). El material arqueològic recuperat són fragments en ceràmica d'atuell domèstics d'èpoques romana (pocs fragments), baix medieval i sobretot moderna: plats, escudelles decorades, olla de coccíó reductora, entre d'altres.

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Control arqueològic al carrer Cecs de la Boqueria, 2-6: 16 - 26 de gener de 2004 / Carles Carbonell Badia. -- Actium, 2003. En l'excavació s' ha documentat un mur de façana dels antics immobles medievals o moderns. També s'ha documentat una estructura que podria tractar-se d'un arc situat dins el mur de fonamentació de la façana actual.

Informe sobre control de treballs d'excavació a la placeta del Pi i a la plaça Ramon Amadeu: maig - juny 1991 / Joan Garcia i Targa. L'excavació ha permès documentar diferents fragments ceràmics de cronologia diversa (s. II dc, s. XIV, i entre el s. XVII i XIX), restes òssies d'animals i restes de ferro. També s'ha documentat un pou mort totalment buit de materials.

Informe sobre les construccions que envolten el jardí de l'església de Santa Maria del Pi / [s.n.]. -- MHCB, Servei d'Arqueologia, 1994. S'han documentat diversos edificis al voltant del jardí de l'església. Es van construir durant els segles XVII i mitjans del XIX.

Projecte d'intervenció arqueològica

Donat que l'església de Santa Maria del Pi està declarada com a Monument Històrico- Artístic d'interès Nacional (BCIN), segons el decret 3-6-1931) i es troba dins l'àrea d'interès arqueològic de la ciutat de Barcelona, per la qual cosa es demanà el preceptiu permís d'intervenció arqueològica, segons l'article 47 i següents de la Llei 9/1993 de 30 de setembre, del patrimoni cultural català i el Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. La resolució per la qual s'autoritza la intervenció arqueològica porta la referència 470 K 121, i com a intervenció portada a terme a la ciutat de Barcelona el codi 061/07.

Vista aèria de Santa Maria del Pi dins la trama urbana de Barcelona.
Font: Google Earth

Els objectius de la intervenció eren conèixer les característiques físiques de les fonamentacions de les diferents estructures que conformen l'església. Donades les característiques de l'indret es va prendre la determinació de realitzar dues cales arqueològiques, en dos punts considerats estratègics per conèixer el comportament estructural de l'edifici.

Per les especials característiques de la intervenció es portà a terme un programa detallat dels treballs a realitzar. D'aquesta manera el procés d'excavació es va fer cala per cala, sense la possibilitat de tenir més d'una oberta ja que s'havia de mantenir la circulació oberta a les persones per l'interior del temple i que el procés d'excavació arqueològica no impedís el desenvolupament de les diverses activitats de la parròquia.

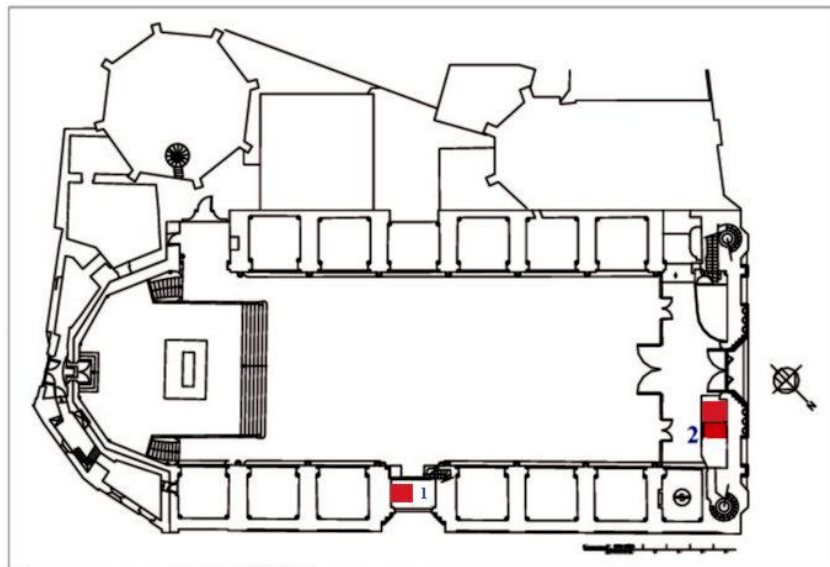
Les cales es van protegir incloent un perímetre prou ampli per tal de contenir i fer acopi de les terres extretes, les quals es reintegraren un cop acabada la excavació de la cala. Quan a les lloses aixecades del paviment foren extretes amb cura per una posterior reintegració. L'aixecament de les lloses es va fer per part de tècnics especialitzats per evitar danys i seguidament es procedí a cada cala a la seva excavació manual.

Un cop finalitzada la excavació arqueològica, les estructures documentades a cada cala foren protegides amb geotèxtil i l'espai omplert amb les terres estretes i compactades per tal de repavimentar amb les lloses conservades.

Els objectius de la intervenció arqueològica es van establir al projecte d'intervenció realitzat per encàrrec de la Secció de Restauració i Consolidació de l'Àrea de Planificació i Acció Territorial de la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura i Mitjans de comunicació de la Generalitat de Catalunya. L'estudi pretenia conèixer les característiques físiques de les fonamentacions de les diferents estructures que conformen l'església així com la seva estabilitat estructural.

La **Cala 1** es situà a l'interior dels vestíbul de la porta lateral (Porta de l'Ave Maria), prop del contrafort occidental del costat de l'evangeli de l'església.

La **Cala 2** s'ubicà a peus de la cara interna de la façana de l'església, per la banda de l'evangeli, ocupant l'espai que queda tancat amb una gran porta de fusta.

Planta de l'església amb la situació, en vermell, de les cales arqueològiques

Metodologia

Les tasques arqueològiques es realitzaren seguint el mètode de registre de les dades que facilita l'excavació proposat per E.C. Harris i A. Carandini, modificat a partir de la pràctica arqueològica en aquest tipus de jaciments i de les circumstàncies concretes de l'excavació. Per al registre objectiu dels elements i estrats que s'exhumen es realitza una numeració correlativa d'aquests denominats *Unitat Estratigràfica* (u.e.) que individualitza uns dels altres i de la que es realitza una fitxa. La recerca es completa amb l'aixecament planimètric de les estructures així com el reportatge fotogràfic de les mateixes. Donades les especials característiques de l'indret on es realitzà la excavació arqueològica de les cales cal precisar que en cap cas es va aprofundir ni es va realitzar cap rebaix superior a la cota marcada per les estructures de l'església. Això va significar que en cap cas es va poder exhaurir el sediment arqueològic, aturant-se la excavació, arribat el cas per motius de seguretat, però sempre assolint en la mesura del possible els objectius programats.

4.- TASQUES ARQUEOLÒGIQUES REALITZADES

La intervenció arqueològica s'inicià el 2 de maig de 2007, començant per la realització de la Cala 1, situada al vestíbul de Portal de l'Ave Maria.

Cala 1

Donat que l'espai on s'havia de realitzar la cala es trobava pavimentat amb lloses de pedra de Montjuïc (u.e. 100), les qual havien d'ésser reintegrades un cop acabada la intervenció, s'efectuà la extracció acurada de les mateixes amb l'ajut d'un martell compressor i guardades cuidadosament dins el perímetre de seguretat de la cala.

Després de l'extracció de les lloses resulta una cala bàsicament rectangular de dimensions 1,30 per 170 metres, adaptada a l'extracció de les lloses, tot que pel seu costat Nord es presentà de forma irregular, donat que es va decidir extreure les lloses senceres i no tallar-les, per tal de reintegrar-les posteriorment.

Vista de les lloses del paviment u.e. 101 i extracció de les mateixes

Un cop realitzada l'afectació del paviment, u.e. 100 en tota l'àrea delimitada de la cala, es trobà la seva preparació u.e. 101, formada per una capa de morter

blanc, de 10 cm de gruix, el qual fou extret mecànicament amb l'ajut d'un martell compressor

Detall on s'observa la capa de preparació u.e. 101

Per sota la preparació del paviment es trobà un nivell de reompliment (u.e. 102) format per una barreja de terra i sauló, que ocupava tota la extensió de la sala amb la finalitat d'assentar i anivellar la pavimentació.

Vista general de l'anivellament u.e. 102

Sota l'anivellament u.e. 102 es trobà les restes de l'arrencament d'una volta de pedra lligada amb maons (u.e. 103), que portava una trajectòria N/S. Aquesta volta es trobava espoliada en la seva major part i aquesta circumstància dificulta la seva interpretació, tot i que, a tall d'hipòtesi podria interpretar-se com les restes d'un arc de descàrrega a la fonamentació del portal.

Durant el procés de neteja de la volta u.e. 103, que comportava l'afectació del l'estrat u.e. 102 es trobà una nova estructura (u.e. 105) que resultà ser una volta de maons, a plec de llibre, lligats amb morter de calç. Aquesta volta

presentava una trajectòria N/S, es a dir, perpendicular a la volta u.e. 103 i ocupava la meitat Oest de la cala.

Volta u.e. 103

Volta u.e. 105

Imatge on s'observa al fons la volta espoliada u.e. 103 i en sentit perpendicular les primeres evidències de la volta u.e. 105

Arribat a aquest punt es procedí a netejar i documentar les estructures aparegudes. Aquest fet comportà la seva delimitació trobant que l'estrat u.e. 107, que ocupava a resta de la cala consistia en un nivell de reompliment i anivellament, format per terra, runa constructiva i ossos humans, sense connexió anatòmica. També s'observà, conforme es rebaixava l'estrat u.e. 107, que la volta de maons u.e. 105 es recolzava damunt un mur de pedres treballades a mode de carreus, lligat amb morter de calç (u.e. 104).

La volta u.e. 105 i el rebliment u.e. 107 del vas funerari u.e. 106

Conforme avançava la excavació aviat es va poder determinar que la volta u.e. 105 formava part de la estructura d'un vas funerari (u.e. 106), els límits del qual

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

excedien l'àrea de la cala i que, per tant, l'estrat u.e. 107 formava part del seu rebliment i que es trobava força alterat, presentat una potència de 0,85 metres. Quan al material arqueològic recuperat fonamenta la teoria de que es tracta de l'amortització d'un vas funerari amb terres aportades i barrejades amb les ja existents, ja que dona uns contextos que van del segle I fins el segle XVII.

Vista del procés d'excavació del rebliment u.e. 107 del vas funerari u.e. 106 a l'esquerra i a la dreta vista general un cop afectada l'u.e. 107

Al mateix temps al límit sud de la cala, al contrafort de l'església, s'evidencià un mur de carreus de pedra rectangulars, bastit en filades irregulars i lligats amb morter de calç (u.e. 104). Aquesta estructura es pot interpretar com la banqueta de fonamentació del contrafort de l'església (u.e. 124).

Vista de la banqueta de fonamentació u.e. 104

Un cop buidat el rebliment del vas (u.e. 107) consistent en terra i restes òssies humanes sense connexió anatòmica, es trobà un nou nivell (u.e. 110) marcat per un canvi morfològic i format per una capa de terra marró fosc d'uns 10 cm de potència. Aquest estrat presenta absència de restes òssies.

Un cop afectat aquest estrat s'intentà trobar el fons del vas funerari. La seva absència s'interpretà com que deuria ésser espoliat. En aquest punt, la excavació es trobava a 1,50 metres de la cota inicial, es a dir a 6,40 metres sobre el nivell del mar (s.n.m).

Vista del vas funerari u.e. 106 un cop netejats els seus estrats de rebliment i on s'observa també el pilar u.e. 108 que sustenta la volta

Vista general de la cala 1 amb l'estrat u.e. 110

L'afectació dels estrats de reompliment del vas funerari (u.e. 106) permeté la neteja i documentació del mur Oest del vas (u.e. 109), de trajectòria N/S i l'únic element, amb la volta (u.e. 105), que subsistia de l'element funerari.

Aquest mur u.e. 109 està bastit amb pedres desbastades en forma de carreus rectangulars, de dimensions mitjanes i grans, formant filades regulars, lligats amb terra i destacant la presència de pedres més petites formant tascons. Per les seves característiques tipològiques es pot datar entorn el segle XVII. Presenta una trajectòria N/S i es va poder documentar una longitud de 1,47 metres. Tot i que no va poder ser precisat en excavació es possible que el mur

es recolzés directament sobre el mur de tancament de la nau de l'església formant una mena de folre.

Vista del mur u.e. 109 que forma part del vas funerari u.e. 106

La afectació dels estrats u.e. 107 i u.e. 110 van permetre també documentar un element de sustentació (u.e. 108), consistent en un pilar o rebranca, bastit amb maons plans remuntats amb filades lligades amb morter de calç en la seva part superior i amb filades de pedres grosses sense treballar en la seva base i que sustenta la volta de maons u.e. 105 del vas funerari (u.e. 106). Aquest element s'adossa a la banquetta de fonamentació u.e. 104 del contrafort u.e. 124.

Dues imatges on s'observa l'element de sustentació u.e. 108

La banquetta de fonamentació u.e. 104 evidenciada en la excavació de la cala es presenta com un mur de carreus de pedra rectangulars, poc treballats i

bastits formant filades regulars en aparell isòdom, lligats amb morter de calç barrejat amb argiles, que li dona una tonalitat rosada.

Vista general i en detall de la banquetta de fonamentació u.e. 104

Tot i que per les seves característiques no sembla formar part de la fonamentació original del contrafort de l'església, podria tractar-se d'un reforç estructural fet a posterioritat, donat que està àmpliament documentat en aquesta zona de l'edifici diversos problemes estructurals. Un cop documentades aquestes estructures, es continuà la excavació de la cala, afectant l'estrat u.e. 110 que va permetre constatar la presència d'un seguit de retalls. Primerament es documentà un retall (u.e. 111) de forma el·líptica, amb trajectòria N/S. La seva finalitat és incerta, tot i que es probable que es relacioni amb la fonamentació del vas funerari u.e. 106. Quan el seu farciment (u.e. 113) presenta material de reompliment amb fragments ceràmics d'època romana (segles II- V).

Vista general del retall u.e. 111 un cop documentat

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Un cop documentat el retall u.e. 111 i afectat el seu reompliment (u.e. 113) es continuà la excavació a l'espai sota la volta u.e. 105, trobant un nivell d'amortització (u.e. 112) d'uns 12 cm de potència, format per argiles plàstiques, de color marró fosc i amb material ceràmic tardorromà (segle V).

Per sota aquest estrat aparegué un nivell de compactació (u.e. 114) format per una capa de morter de calç, d'uns 8 cm de gruix que ocupava l'espai sota la volta u.e. 105.

Vista general i en detall del nivell de compactació u.e. 114

La neteja del nivell u.e. 114 va permetre evidenciar que aquest es trobava tallat per un nou retall (u.e. 115) en aquest cas, fet per fonamentar l'element de sustentació u.e. 108. Presentava una planta semicircular i el seu rebliment (u.e. 116) donà material ceràmic romà (segles II- V).

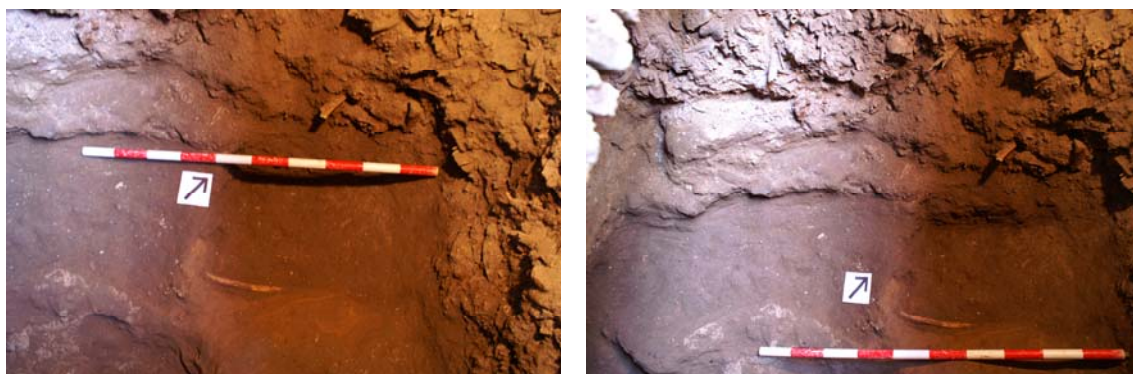
Vista general i en detall del retall u.e. 115

A l'altra meitat de la cala, concretament al costat Est, fora dels límits de la volta u.e. 105, es documentà un altre retall (u.e. 117) de trajectòria E/W i un cop delimitat es procedí a afectar el seu rebliment (u.e. 118), trobant seguidament la presència d'ossos humans.

Vista del retall u.e. 117 a l'inici de la seva excavació

Continuant amb l'afectació de l'estrat u.e. 118 e va poder determinar que el retall u.e. 117 corresponia a la fossa d'un enterrament (u.e. 123), trobant un individu sebol·lit amb els seus ossos en connexió anatòmica. L'individu fou excavat, trobant que tant la fossa com l'enterrament es trobaven seccionats al perfil Sud-est, circumstància que significà la pèrdua de les extremitats inferiors de l'esquelet. L'enterrament corresponia a un individu de sexe femení, del qual es conservava part del seu crani, les extremitats superiors, el tronc i la pelvis, trobant-se seccionat a nivell de les extremitats inferiors. Presentava una posició decúbit supí, amb els braços al llarg del cos, lleugerament flexionats i una orientació E/W.

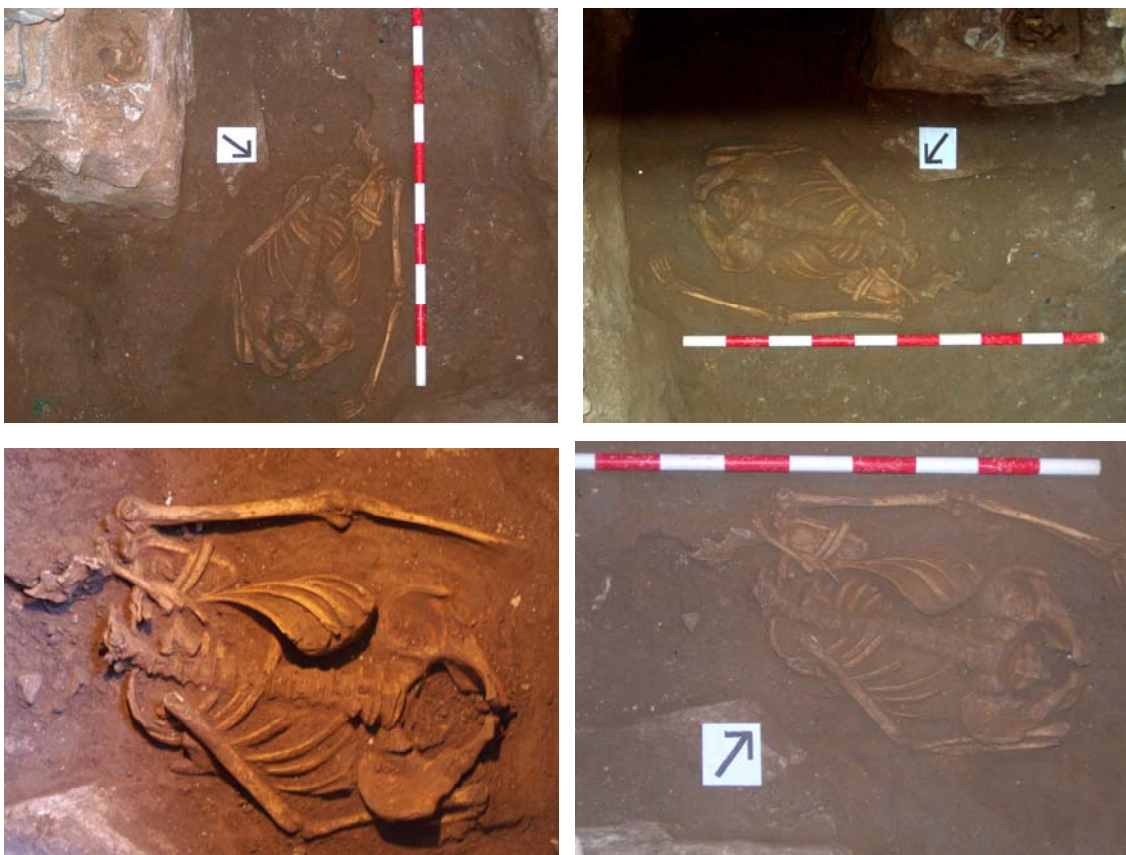

Dues vistes del retall de l'enterrament (u.e. 117) i les primeres evidències de l'esquelet (u.e. 123)

L'enterrament no conservava cap estructura i la fossa d'inhumació es trobava igualment alterada. L'estrat d'amortització (u.e. 118) compost per terra marró

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

fosc molt fina, donà material ceràmic, que pot situar-se cronològicament entorn els segles V-VI , es a dir que podria tractar-se d'una tomba tardoantiga.

Diferents imatges de la tomba amb l'individu sebollit

Un cop excavat i feta l'extracció de l'esquelet es continuaren les tasques arqueològiques, per tal 'exhaurir els nivells arqueològics de la cala. D'aquesta manera es trobà un estrat (u.e. 120) el qual havia estat tallat per fer la tomba i també pel retall u.e. 111 per construir el vas funeràri (u.e. 106).

Vista general de l'estrat u.e. 120 i el retall u.e. 111

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

Finalment, per motius de seguretat es va decidir, seguint indicacions de la direcció facultativa aturar la intervenció, sense arribar a exhaurir l'estrat u.e. 120 i trobant-nos a cota 5.06 m. s. n. m, havent baixat 1,85 metres des de l'inici de la intervenció arqueològica.

Diferents imatges de l'estat de la Cala 1 al final de la intervenció

Cala 2

Seguidament, seguint les directrius del projecte es procedí a obrir la Cala 2 situada a la zona interna de la façana principal, en un espai tancat amb unes portes de fusta i que delimitaven el sector, donat que per les seves característiques podia tancar-se per les nits i fer en el seu interior l'acopi de terres.

Imatge del sector on s'ubicà la Cala 2

Primerament es procedí a extraure amb un compressor elèctric les lloses de paviment (u.e. 200) d'uns 3 cm de gruix així com la seva capa de preparació (u.e. 201) consistent en una capa de morter de calç, fins arribar a un nivell de compactació de terra i morter (u.e. 202), d'uns 10 cm de potència i que igual que els nivells anteriors ocupava tota la superfície de la cala

Vista dels límits de la Cala 2 i el nivell u.e. 202

Seguidament es trobà un estrat de terra marró fosc, de poca potència, uns 28 cm. (u.e. 203) just al centre de la cala, formant una petita bossada que amortitzava el que en un principi s'interpretà com la banquetta de fonamentació

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Ref. 061/07)

del mur de façana (u.e. 204) format per filades regulars de carreus de mida petita lligats amb morter. També es trobà la pilastra de fonamentació del contrafort de la porta (u.e. 205) i la paret exterior d'un vas funerari (u.e. 206).

Vista de l'u.e. 203 durant el procés d'excavació on s'evidencia la fonamentació u.e. 205 al fons, la banqueteta u.e. 204 a la dreta i el vas funerari u.e. 206 a l'esquerra

Just per sota de l'estrat u.e. 203 es documentà a tota la cala un nivell de compactació (u.e. 207) de 30 cm de potència i amb material ceràmic del segle XIV

u.e. 205

u.e. 204

u.e. 206

Durant la delimitació i excavació de l'estrat u.e. 207 es començà a evidenciar un retall (u.e. 207) interpretat com el retall de construcció de la pilastra del contrafort (u.e. 205). Aquest retall de forma el·líptica es de força potència (0,58 cm.) i el buidatge del seu rebliment donà restes ceràmics que ens situen en

contextos del segle XIV, que associarien al moment de construcció de l'església.

Dos moments durant el procés d'excavació del retall u.e. 207

Un cop delimitat i excavat el retall u.e. 208 es procedirà a excavar l'estrat u.e. 210, d'uns 33 cm de potència, detectat al quadrant Nord-est de la cala. El material que donà la excavació d'aquest estrat també ens situa entorn el segle XIV, quan es construí l'edifici i possiblement es troba relacionat amb els reompliments del sector un cop construïda la fonamentació.

Vista general de la cala 2 amb l'estrat u.e. 210

La afectació del rebliment u.e. 209 del retall u.e. 208 va permetre delimitar la major part de la banquetta de fonamentació de contrafort de la façana de l'església (u.e. 205). Aquesta consistia en un element de sustentació format per

quatre filades de carreus ben tallat i alineats en aparell isòdom. Es de planta quadrada de 0,68 m de costat i una alçada de 0,28 m. Els carreus estan lligats amb morter de calç, marcant una llaga gruixuda.

Vista en planta de l'element de suport u.e. 205

Per sota aquesta banqueteta i també formant part de l'element de suport va aparèixer les restes d'un pedestal romà amb una inscripció. Per la seva posició de costat i seccionat en part, fa pensar que es tracta d'un element reaprofitat per la fonamentació donada les seves característiques, que el feien adient per raons de tolerància a la fatiga de l'edifici.

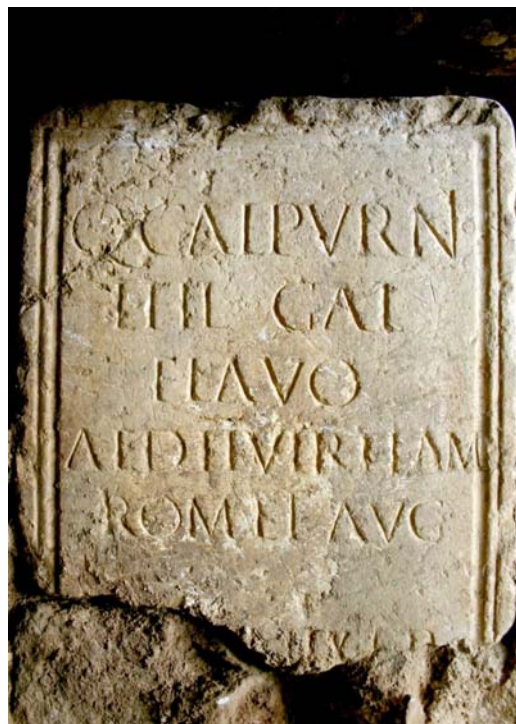

El pedestal romà reaprofitat durant el procés d'excavació on es veu que fonamenta l'element u.e. 205. Vista general i en detall

El pedestal (u.e. 214) es una peça de marbre marró grisós i conserva unes dimensions, preses *in situ* de 0,58 metres d'alçada per una amplada de 0,35 m tot i que no fou possible documentar tot el pedestal donat que anava més enllà del límit Sud-oest de la cala i per raons de seguretat no s'amplià.

La singularitat d'aquesta troballa està fora de tot dubte. Al valor intrínsec de la peça, un pedestal romà, s'ha d'unir el fet que s'ha convertit en un element que forma part de la fonamentació d'una església gòtica, Santa Maria del Pi, que

per ella mateixa ja té la seva importància patrimonial. A més permet poder estudiar el sistema de fonamentació de l'església.

Vista de la pilastra de fonamentació u.e. 205i a la dreta primer pla de la inscripció del pedestal u.e. 214

Continuant amb l'excavació de la cala, l'alliberament dels successius estrats van permetre observar un nou element de fonamentació (u.e. 212) del mur de façana, consistent en filades regulars de carreus de mida petita i bastits en aparell isòdom, amb una potència de 1,20 metres.

Vista de la banquetta u.e. 212 a l'inici de la seva excavació

També fou possible observar i delimitar el retall de fonamentació del vas funerari u.e. 206, el qual es troba fora dels límits de la cala 2, circumstància per

la qual no fou excavat, però dins la cala es va poder netejar i documentar la cara externa del mateix i trobar el seu retall de fonamentació.

Vista del retall de fonamentació (u.e. 216) del vas funerari u.e. 206

Aquest retall presenta força potència (1,36 metres) i el material del seu rebliment (u.e. 217) ens dona contextos ceràmics amb una forquilla cronològica molt àmplia, ja que van del segle II-I V fins el segle XIV.

Seguidament es va arribar al final de la banqueta de fonamentació u.e. 212 trobant que la mateixa es trobava assentada damunt una plataforma (u.e. 219) de morter de calç, de la qual es va poder baixar uns 15 cm i que estava precisament tallada per retall u.e. 216.

Vista zenital de la cala 2 on es veu la plataforma u.e. 119

També es va constatar que sota el pedestal u.e. 214 continuava l'element de sustentació. En aquest cas (u.e. 218) seguint el mateix sistema constructiu de carreus ben tallats, encara que no tant com els de l'u.e. 205, construït amb 3

filades regulars i assentat també sobre la plataforma u.e. 219 i assolint una potència de 0,88 m.

Vista en alçat de l'element de suport constituït per l'u.e. 218, el pedestal u.e. 214 i l'u.e. 205 a la part superior

Finalment i per motius de seguretat, ja que el buidatge del retall de fonamentació del vas funerari posava en perill la estructura, des de la direcció facultativa es considerarà que la informació aportada per la excavació arqueològica de la Cala 2 era suficient, es donà per acaba la intervenció, a la espera de prendre una decisió sobre la possibilitat d'efectuar la extracció del pedestal, donada la seva entitat patrimonial i com a element singular.

Per aquest motiu es va procedí a efectuar un rebliment indefinit de la Cala 2, protegint amb geotèxtil el pedestal i la estructura de la qual en forma part.

Vista del rebliment i protecció del pedestal amb geotèxtil

5.- CONCLUSIONS

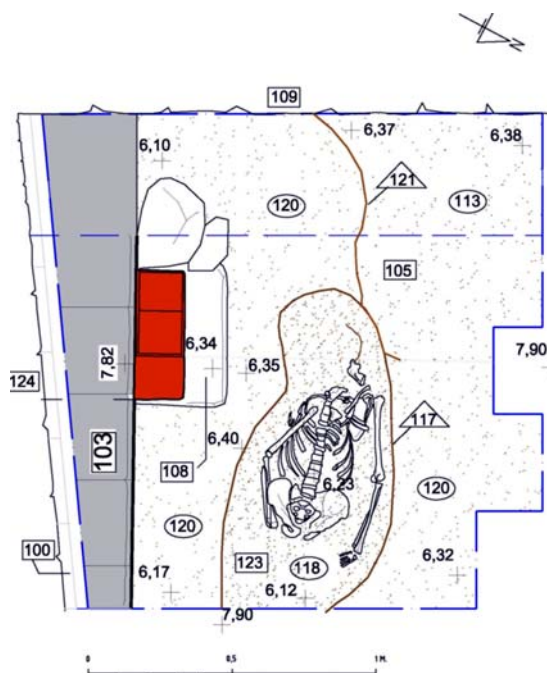
A la vista dels resultats obtinguts de la realització de les dues cales arqueològiques a l'interior de l'església de Santa Maria del Pi, es pot completar l'estudi estructural de l'edifici -del qual la excavació arqueològica en formava part- i contribuir al coneixement de les seves patologies estructurals.

Si bé es cert que per motius de seguretat ambdues cales no s'excavaren fins a finalitzar el sediment arqueològic, es possible realitzar un discurs que mostri una evolució crono cultural en les zones on es va intervenir.

Primerament, a la **Cala 1** es va poder determinar una presència d'estrats de cronologia tardoantiga (segles V-VI) que mostra la aportació, molt residual, de materials ceràmics entorn aquesta cronologia però producte de la remoció de terres i els quals són alterats per la construcció, tant de l'edifici gòtic com per la construcció del vas funerari entorn el segle XVIII.

L'absència d'elements constructius i estructures anteriors a la construcció de l'església encara que es trobin mostres de cultura material del període tardoantic fa pensar en una ocupació residual del sector entorn aquesta època. Menció apart mereix l'enterrament exhumat del mateix període, però també alterat per les construccions posteriors.

Vista de l'enterrament u.e. 123 i la seva posició dins la Cala 1

Quan a la documentació dels elements que formen part de la fonamentació de l'església només es pot parlar de la banquetta de fonamentació (u.e. 104) del contrafort (u.e. 124) de la porta de l'Ave Maria, ja que el vas funerari modern va impedir, amb la seva construcció i presència, documentar d'altres elements de fonamentació soterrats.

Quan a la **Cala 2** es pot aplicar el mateix discurs. Destaca la presència d'estrats de cronologia tardoantiga, els quals foren afectats per la construcció de l'església i el vas funerari del segle XVIII. Les trinxeres de fonamentació pel bastiment de l'edifici van significar l'extracció d'aquests nivells que després formaren el reompliments dels retalls per la construcció. Aquesta circumstància també comportà l'aprofitament d'elements d'altre procedència per la construcció. Tal és el cas del fragment de pedestal honorífic dedicat a Quint Calpurni i que pot datar-se del segle I de la nostra era i que, possiblement fora portat de la zona del *forum* de *Barcino*. Concretament a la inscripció esculpida al pedestal i a l'espera d'un estudi epigràfic més acurat, s'hi pot llegir:

Q [UINTO] CALPURN[II]O
L[UCII] FIL[IO] GAL[ERIA TRIBU]
FLAVO
AED[ILI] II VIR[O] FLAM[INI]
ROM[AE] ET AUG[USTALI]

Qué es pot traduir com:

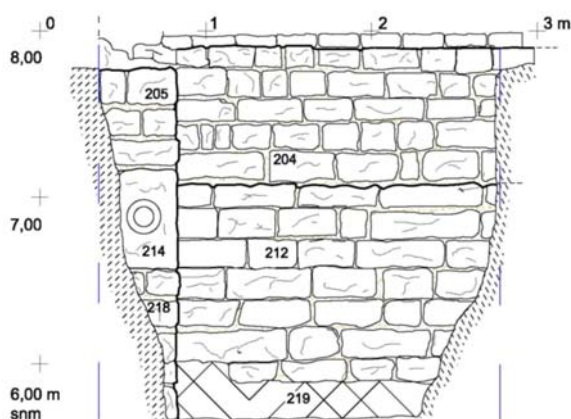
A QUINT CALPURNI
FILL DE LUCI DE LA TRIBU GALERIA
FLAVO
EDIL *DUOVIR FLAMEN*
DE ROMA I AUGUST

La inscripció esculpida al pedestal fou analitzada per Guillem Cintas, llicenciat en Filologia Clàssica. Segons la seva opinió la primera línia on surt un nom de persona és la forma habitual de fer la presentació del personatge, ja que utilitza el datiu. A la segona línia parla que es fill de Luci i pertany a la tribu Galeria. Cintas destaca el fet de la manca d'interpunció per separar les lletres. A la línia 3 **FLAVO**, es a dir, ros, parla d'una característica física del personatge. La línia 4 es consagra als títols acumulats pel personatge, es a dir, edil, duumvir de la ciutat i flamen. Es a dir que engloba en la seva persona càrrecs que comporten

poder civil (edil), militar (duumvir) i religiós (flamen). Guillem Cintas finalitza el seu comentari sobre el pedestal considerant confrontant la inscripció amb altres documentades a la inscripció u.e. 114 li manquen 3 línies per completar la inscripció i que són les que normalment s'acostumen a reservar pel dedicant del pedestal. Fonamenta aquesta teoria el fet que aquestes inscripcions segueixen formules preestablertes. Finalment, considera que el pedestal pot atribuir-se una cronologia d'època de Tiberi.

Centrant-nos en els elements associats a la fonamentació de l'església s'ha de ressaltar que ha estat més important la informació aportada per la excavació de la Cala 2. Per una banda s'ha pogut constatar la doble banqueteta de fonamentació (u.e. 204 i u.e. 212) del mur de façana, format una estructura graonada i observar el seu assentament damunt una plataforma de morter de calç (u.e. 219). D'altra banda, també ha estat possible documentar la fonamentació del contrafort de la porta principal d'entrada (u.e. 205, u.e. 214 i u.e. 218), que marquen una fonamentació de 2,10 metres de potència.

Vista en alçat de les estructures relacionades amb la fonamentació de l'església

ALÇAT PARAMENTS
(FAÇANA NORD)

A nivell general i a mode de conclusió i resum es pot constatar que la construcció de l'església de Santa Maria del Pi no va significar ni l'alteració ni l'enderroc d'edificis preexistents. Tot i que hi ha evidències documentals d'una basílica paleocristiana, la excavació no ha trobat cap rastres estructural. També hi ha constància d'una església romànica a l'indret i que els estudiosos

consideren que part de la seva estructura fonamenta l'actual edifici gòtic. Cal dir que aquestes evidències tampoc han aparegut en el transcurs de la present intervenció arqueològica.

El que s'ha pogut constatar arqueològicament, encara que de forma molt parcial es que la fonamentació de l'església es realitzar amb un sistema similar a l'utilitzat a Santa Maria del Mar. Aquest tipus de fonamentació implicava realitzar la excavació d'una rasa que marcava tot el perímetre de l'església, per tal de construir tots els murs que conformaven un fonament continu, fent una mena de sabata contínua.

Quan el sòl ferm es troba a una profunditat inferior a 2 o 2,50 metres (com és el cas del Pla de Barcelona), la fonamentació es fa de forma contínua, partint sempre de l'alçada d'un metre, com a mínim d'una fonamentació normal. Si el terreny no ofereix resistència suficient per suportar les càrregues necessàries s'acostumava, ja des d'època antiga, a assentar l'edifici sobre una llosa contínua. La seva funció és la de repartir les càrregues sobre una superfície molt gran del sòl, per tal de reduir la càrrega unitària que gravita damunt d'ell.

El sistema de fonamentació de Santa Maria del Pi respon a un cuidat programa d'actuació que començà per anivellar el terreny, circumstància que devia provocar un gran moviment de terres per, seguidament, replantejar la fonamentació, marcant sobre el terreny la traça dels fonaments i excavar la rasa contínua d'aquests. Els fonaments, pròpiament dits van consistir en un llit de morter de calç que regularitzava el terreny i sobre aquesta plataforma (com la plataforma u.e. 219 documentada a la Cala 2) es van construir uns murs bastits amb carreus de mida mitjana, disposats en filades regulars i lligats amb morter de calç. Seguidament es va aixecar el mur de tancament perimetral i el sistema de pilastres entre les capelles i la base dels contraforts.

En definitiva la excavació de la dues cales a l'interior de l'església de Santa Maria del Pi aporten una informació arqueològica interessant per conèixer el funcionament de l'edifici, a part que ha permès recuperar un element patrimonial important.

6.- BIBLIOGRAFIA

BENAVENT DE BARBERÀ, Pedro (1972) **Cómo debo construir. Manual práctico de construcción de edificios.** Barcelona.

ARRANZ, M. (2003) **La Rambla de Barcelona. Estudi d'història urbana.** Col·lecció Camí Ral, n. 22, Rafael Dalmau Editor, Barcelona.

CUBELES, A. (2003) **Les muralles de Barcelona a L'Art Gòtic a Catalunya. Arquitectura III. Dels palaus a les masies.** Vol III, Enciclopèdia Catalana, Barcelona. pp 138-141.

DURAN I SANPERE, Agustí (Dir.) (1975) **Història de Barcelona.** Volum I **De la Prehistòria al segle XVI.**

FIGUEROLA, P.J.; MARTÍ,J.M.(1995) **La Rambla. Els seus convents. La seva història.** Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, Vol. VI/2, Arxiu Diocesà de Barcelona, Barcelona.

FIGUEROLA ROTGER, Pere Jordi (2003) **"Els convents de la ciutat de Barcelona al segle XV"** dins **L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura II. Catedrals, monestirs i altres edificis religiosos 2.** Volum II, Enciclopèdia Catalana, Barcelona. pp 230 a 238

RAMOS, M Lluïsa (2005) **Catedrals, monestirs i grans edificis religiosos.** Barcelona.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (Dir.) (1992) **Història de Barcelona.** Volum 1 **La ciutat antiga,** Volum 2 **La formació de la Barcelona medieval** Volum 3 **La ciutat consolidada (segles XIII-XV),** Volum 4 **Barcelona dins de la Catalunya moderna (segles XVI-XVII).** Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

VV. AA (1992) **Catalunya Romànica.** Volum XX **El Barcelonès, el Baix Llobregat, el Maresme.**

CLARAMUNT RODRIGUEZ, Salvador (1985) **El arrabal de las Ramblas en la Barcelona del siglo XV**

CARRERAS CANDI **Geografia General de Catalunya. La ciutat de Barcelona**

ANNEX I. FITXES D' UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

FITXES D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

CALA 1

- **U.E. 100**
DEFINICIÓ: Paviment
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Lloses de pedra
APARELL: Enrajolat a junt seguit
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: S'adossa a 124
Cobreix a 101
DESCRIPCIÓ: Paviment de lloses de pedra de Montjuïc de mides 30 x 30 x 6,5 cm que cobreix tota la superfície de la porta d'accés lateral a l'església. Aquesta porta és coneguda com la porta de l'*Ave Maria*.
CRONOLOGIA: Segons la documentació consultada el paviment forma part de les reformes efectuades després de la Guerra Civil. Contemporània. Anys 50 del segle XX.

- **U.E. 101**
DEFINICIÓ: Preparació
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Morter de calç
APARELL: Allisat
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 101
Cobreix a 102
S'adossa a 124
DESCRIPCIÓ: Preparació sobre la qual s'assenta el paviment u.e. 101, consistent en una capa de morter de calç d'un espessor que oscil·la entre 0,05 cm al quadrant Sud de la cala i 0,15 cm al quadrant Nord
CRONOLOGIA: Segons la documentació consultada, forma part de les reformes efectuades després de la Guerra Civil. Contemporània. Anys 50 del segle XX.

- **U.E. 102**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró clar
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: Ceràmica
POTÈNCIA: 0,60-0,80 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 101
Cobreix a 103, 105
DESCRIPCIÓ: Nivell de reompliment format per terra i sauló que anivella el sector i amortitza les voltes u.e. 103 i u.e. 105

CRONOLOGIA: Segons la documentació consultada, forma part de les reformes efectuades després de la Guerra Civil. Contemporània. Anys 50 del segle XX.

- **U.E. 103**
DEFINICIÓ: Volta
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Pedra
APARELL: regular
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 102
Cobreix a 105
Es recolza damunt 104, 105
DESCRIPCIÓ: Restes d'una volta de pedra de Montjuïc que es troba recolzada damunt el mur o banqueteta de fonamentació u.e. 104, així com damunt la volta u.e. 105. Presenta una orientació Sud- Nord i només resta el seu arrencament. Possiblement formava part d'un vas funerari espoliat
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII.

- **U.E. 104**
DEFINICIÓ: Banqueta de fonamentació
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Carreus de pedra
APARELL: Filades regulars
LLIGAM: Morter rosat
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 103
Se li adossa 108
DESCRIPCIÓ: Banqueta de fonamentació formada per filades regulars de carreus de pedra de mida mitjana, a la part superior, i pedres tallades irregulars a la part inferior, amb una potència de 1,33 metres
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

- **U.E. 105**
DEFINICIÓ: Volta
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: formigó
APARELL: Allisat
LLIGAM: formigó
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Igual a 103
Cobert per 102
Es recolza a 108
Se li adossa 103
DESCRIPCIÓ: Volta de maons bastits a plec de llibre lligats amb morter
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

- **U.E. 106**
DEFINICIÓ: Vas funerari
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Pedra i maons

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

APARELL: Encofrat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomplert per 107, 110,112
S'adossa a 104

DESCRIPCIÓ: Restes d'una estructura que conforma un vas funerari del qual només es conserva un pany de mur, situat a al nord-oest; una pilastra de pedra a la base i maons massissos, i una volta de maons

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

○ **U.E. 107**

DEFINICIÓ: Estrat

DISTINCIÓ: Color i textura

COLOR: Marró clar

COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra

COMPONENTS ORGÀNICS: --

COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica

POTÈNCIA: 0,85 m

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 106
Cobreix a 110

DESCRIPCIÓ: Estrat de farciment del vas funerari u.e. 106, molt remenat ja que s'ha trobat ceràmica amb una cronologia que va del segle I d C. fins el segle XVII

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

□ **U.E. 108**

DEFINICIÓ: Element de sustentació

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: maons

APARELL: Trencajunt avançat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Se li recolza 105
S'adossa a 104

DESCRIPCIÓ: Pilastra de maons amb una base de blocs de pedra, bastida per sustentar la volta u.e. 105

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

□ **U.E. 109**

DEFINICIÓ: Mur

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: Pedra

APARELL: Isòdom

LLIGAM: morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobreix a
Reomple a

DESCRIPCIÓ: Mur de trajectòria N/S format per carreus de gran mida i forma rectangular, que marca l'únic límit, situat a l'oest, conegut del vas funerari documentat. Està lligat amb morter de coloració rosada.

CRONOLOGIA: Moderna. Inicis segle XVIII

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

- **U.E. 110**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró fosc
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica, runa
POTÈNCIA: 0,10 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 106
Cobert per 107
DESCRIPCIÓ: Estrat d'amortització del vas funerari u.e. 106, consistent en terra color marró fosc amb fragments de material constructiu, de molt poca potència i molt remenat.
CRONOLOGIA: Contemporània. Segle XX

- △ **U.E. 111**
DEFINICIÓ: Negatiu
DISTINCIÓ: Retall
POTÈNCIA: 0,50 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 1008
Reomplert per 107
DESCRIPCIÓ: Retall de fonamentació del vas funerari u.e. 106. Presenta una trajectòria N/S de forma el·líptica
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

- **U.E. 112**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró fosc
COMPONENTS GEOLÒGICS: Argiles
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 0,17 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 110
Cobreix a 114
S'adossa a 108
DESCRIPCIÓ: Estrat d'amortització format per argiles de consistència plàstica. Destaca la presència de fragments de ceràmica de cronologia romana
CRONOLOGIA: Època tardo antiga. Segle V

- **U.E. 113**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró grisós
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: cendres
COMPONENTS ARTIFICIALS: plàstics
POTÈNCIA: 1,15 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 111

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

DESCRIPCIÓ: Estrat de reompliment del retall u.e. 111. Malgrat la presència de fragments de ceràmica romana no es tracta més que intrusions o deposicions secundàries.

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

□ **U.E. 114**

DEFINICIÓ: Nivell de compactació

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: morter de calç

APARELL: allisat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 112
Cobreix a 113, 116

DESCRIPCIÓ: Nivell de compactació format per una capa de morter de calç

CRONOLOGIA: Indeterminada

△ **U.E. 115**

DEFINICIÓ: Negatiu

DISTINCIÓ: Retall

POTÈNCIA: 0,18 metres

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 114, 113
Reomplert per 116

DESCRIPCIÓ: Retall amb finalitat incerta de forma irregular que es situa a peus de la pilastra u.e. 108

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

○ **U.E. 116**

DEFINICIÓ: Estrat

DISTINCIÓ: Color i textura

COLOR: Marró clar

COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra

COMPONENTS ORGÀNICS: --

COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica

POTÈNCIA: 0,18 m

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 115

DESCRIPCIÓ: Estrat de farciment del retall u.e. 115

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

△ **U.E. 117**

DEFINICIÓ: Negatiu

DISTINCIÓ: Fossa d'enterrament

POTÈNCIA: 0,35 m

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 120
Reomplert per 118, 123

DESCRIPCIÓ: Fossa funerària de forma el·líptica, retallada per dipositar l'enterrament u.e. 123

CRONOLOGIA: Romana. Segle V-VI d C

- **U.E. 118**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró fosc
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 0,18 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 1023
DESCRIPCIÓ: Estrat de reompliment de la fossa d'enterrament u.e. 117
CRONOLOGIA: Romana. Segles V-VI d C.

- U.E. 119 Anul-lat**

- **U.E. 120**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: --
POTÈNCIA: --
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 113
DESCRIPCIÓ: Darrer estrat documentat a la cala, del qual s'ha estimat una potència de 0,38 metres
CRONOLOGIA: Romana. Segles V-VI d C.

- △ **U.E. 121**
DEFINICIÓ: Negatiu
DISTINCIÓ: Retall
POTÈNCIA: 0,52 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 120
Reomplert per 122
DESCRIPCIÓ: Retall de fonamentació de la pilastra u.e. 108
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

- **U.E. 122**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró clar
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: Ceràmica
POTÈNCIA: 0,52 m
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 121
DESCRIPCIÓ: Estrat de rebliment del retall u.e. 121
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

- **U.E. 123**
DEFINICIÓ: Esquelet
DISTINCIÓ: Antropològica
MATERIAL: Orgànic
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 118
Reomple a 117
DESCRIPCIÓ: Esquelet d'un individu adult, de sexe femení (veure fitxa antropològica)
CRONOLOGIA: Romana. Segles V-VI d C.

- **U.E. 124**
DEFINICIÓ: Mur
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Pedra
APARELL: Isòdom
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobreix a 104
Se li adossa 100, 101, 102
DESCRIPCIÓ: Mur actual de l'església, ubicat al sud i formant part de l'accés a la porta de l'*Ave Maria*
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

CALA 2

- **U.E. 200**
DEFINICIÓ: Paviment
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Pedra de Montjuïc
APARELL: Enrajolat a junt seguit
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobreix a 201
DESCRIPCIÓ: Paviment de lloses de pedra, de mides x cm
CRONOLOGIA: Contemporània. Segle XX

- **U.E. 201**
DEFINICIÓ: Preparació
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Morter de calç
APARELL: allisat
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 200
Cobreix a 202
DESCRIPCIÓ: Preparació de morter de calç per assentar el paviment u.e. 200
CRONOLOGIA: Contemporània. Segle XX

- **U.E. 202**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró clar

COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra

COMPONENTS ORGÀNICS: --

COMPONENTS ARTIFICIALS: --

POTÈNCIA: 0,10 m

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 201
Cobreix a 203
S'adossa a

DESCRIPCIÓ: Nivell de compactació format per terra i morter

CRONOLOGIA: Contemporània. Segle XIX-XX

○ **U.E. 203**

DEFINICIÓ: Estrat

DISTINCIÓ: Color i textura

COLOR: Marró fosc

COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra

COMPONENTS ORGÀNICS:

COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica

POTÈNCIA: 20-25 cm

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 202
Cobreix a 204

DESCRIPCIÓ: Estrat de terra marró fosc en forma de cubeta

CRONOLOGIA: Medieval- moderna. Segles XIII- XV

□ **U.E. 204**

DEFINICIÓ: Banqueta de fonamentació

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: pedra

APARELL: isòdom

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobreix a 212
Se li adossa 200, 201, 202, 203, 207, 209,
211

DESCRIPCIÓ: Primera banqueteta de fonamentació del mur de façana de l'església, compost per carreus allargats, de mida petita i ben escairats

CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

□ **U.E. 205**

DEFINICIÓ: Element de sustentació

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: Pedra

APARELL: Encofrat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 202
Cobreix a 214
Se li adossa 207, 209

DESCRIPCIÓ: Element de sustentació consistent en un contrafort que compona la porta principal d'accés a l'església. Està bastida amb tres filades de carreus rectangulars amb una potència de 0,55 metres

CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

- **U.E. 206**
DEFINICIÓ: Vas funerari
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: Pedra
APARELL: Encofrat
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 202
Se li adossa 203, 207, 209, 211, 215, 217
DESCRIPCIÓ: Vas funerari que es troba al perfil Sud de la cala i que per excedir els seus límits no es va excavar
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII
- **U.E. 207**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS:
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 0,30 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 203
Cobreix a 209, 210
S'adossa a 205, 215
DESCRIPCIÓ: Nivell de compactació de poca potència que unifica la cota del sector. Possiblement està relacionat amb la construcció de l'església gòtica.
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV
- △ **U.E. 208**
DEFINICIÓ: Negatiu
DISTINCIÓ: Retall
POTÈNCIA: 0,62 m
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 210, 211
Reomplert per 209
DESCRIPCIÓ: Retall amb finalitat incerta que marca una trajectòria el·líptica de Sud a Nord. Possiblement està relacionat amb la construcció de l'església gòtica.
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV
- **U.E. 209**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 0,62 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 208
DESCRIPCIÓ: Estrat de farciment del retall u.e. 208
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

- **U.E. 210**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró fosc
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: --
POTÈNCIA: 0,33 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 209
Cobreix a 211
S'adossa a 206
DESCRIPCIÓ: Estrat de reompliment que unifica el sector
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

- **U.E. 211**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: --
POTÈNCIA: 0,14 metres
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 209, 210
Cobreix a 213, 217
S'adossa a 204, 206, 212
DESCRIPCIÓ: Nivell de compactació de poca potència
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

- **U.E. 212**
DEFINICIÓ: Banqueta de fonamentació
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL:
APARELL:
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 204
Cobreix a 219
Se li adossa 211, 213
DESCRIPCIÓ: Segona banquetta de fonamentació del mur de façana de l'església, compost per carreus allargats, de mida petita i ben escairats
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

- **U.E. 213**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró
COMPONENTS GEOLÒGICS: Terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 1,37 metres

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 211
Cobreix a 219
Tallat per 216
S'adossa a 212

DESCRIPCIÓ: Estrat de reompliment de gran potència relacionat amb la construcció de la banqueta de fonamentació del mur de façana de l'església gòtica. Molt remenat ja que es trobà fragments de ceràmica dels segles II-IV d C fins el segle XIV

CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

□ **U.E. 214**

DEFINICIÓ: Pedestal honorífic

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: Pedra calcària de santa Tecla

APARELL: allisat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 205
Cobreix a 218
S'adossa a 212
Se li adossa 209, 217

DESCRIPCIÓ: Fragment d'un pedestal honorífic amb una inscripció dedicada a Quint Calpurni Flavi i consistent en una peça de pedra calcària de Santa Tecla. Conserva unes dimensions de 0,58 x 0,35 metres. Procedent segurament de la zona del *Forum de Barcino*, fou reaprofitat com a part de la estructura del contrafort de la porta principal d'accés a l'església.

CRONOLOGIA: Romà. Finals segle I d C.

□ **U.E. 215**

DEFINICIÓ: Vas funerari

DISTINCIÓ: Estructura

MATERIAL: pedra

APARELL: encofrat

LLIGAM: Morter de calç

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 207
Se li adossa 210, 211, 217

DESCRIPCIÓ: Possible vas funerari del qual només s'ha pogut determinar una possible cantonada, donat que es troba al quadrant Sud-Est de la cala i excedeix el seu límits

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

△ **U.E. 216**

DEFINICIÓ: Negatiu

DISTINCIÓ: Retall

POTÈNCIA: 1,38 m

SEQÜÈNCIA FÍSICA: Talla a 213
Reomplert per 206

DESCRIPCIÓ: Retall de fonamentació del vas funerari u.e. 206

CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi (Barcelona) Codi: 061/07

- **U.E. 217**
DEFINICIÓ: Estrat
DISTINCIÓ: Color i textura
COLOR: Marró vermellós
COMPONENTS GEOLÒGICS: terra
COMPONENTS ORGÀNICS: --
COMPONENTS ARTIFICIALS: ceràmica
POTÈNCIA: 1,38 m
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Reomple a 216
DESCRIPCIÓ: Estrat de reompliment del retall u.e. 216
CRONOLOGIA: Moderna. Segle XVIII

- **U.E. 218**
DEFINICIÓ: Element de sustentació
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: pedra
APARELL: isòdom
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 214
Se li adossa 217
S'adossa a 212
DESCRIPCIÓ: Element de suport o de sustentació que forma part del contrafort de la porta principal d'accés de l'església, construït amb carreus de mida petita, evidenciant-se cinc filades, amb una potència de 0,95 metres
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

- **U.E. 219**
DEFINICIÓ: Element de suport
DISTINCIÓ: Estructura
MATERIAL: pedra
APARELL: Trencajunt
LLIGAM: Morter de calç
SEQÜÈNCIA FÍSICA: Cobert per 212, 213
Se li adossa 218
DESCRIPCIÓ: Plataforma sobre la qual es sustenten la banquetta de fonamentació i el mur de façana de l'església gòtica
CRONOLOGIA: Medieval. Segle XIV

**ANNEX II. INVENTARI FOTOGRÀFIC
CONTACTES FOTOGRÀFICS**

CALA 1

1)Foto inicial	40)Vas funerari u.e. 106
2)Extracció lloses paviment	41)Vas funerari u.e. 106
3)Preparació u.e. 101 i reompliment u.e. 102	42)Detall pilastra u.e. 108
4)Lloses paviment ja extretes	43)Detall pilastra u.e. 108
5)Vista cala un cop extretes les lloses	44)Detall pilastra u.e. 108
6)u.e. 102	45)Banqueta u.e. 104
7)u.e. 102 i voltes u.e. 103 i u.e. 105	46)Vas funerari u.e. 106
8)u.e. 102 i voltes u.e. 103 i u.e. 105	47)Vas funerari u.e. 106
9)Voltes u.e. 103 i u.e. 105 i banqueta u.e. 104	48)Vas funerari u.e. 106
10)Afectació reompliment u.e. 107	49)Vas funerari u.e. 106
11)Banqueta u.e. 104	50)Pilastra u.e. 108
12)Vista general un cop afectat u.e. 107	51)Detall interior volta u.e. 105
13)Detall interior vas funerari u.e. 106	52)Pilastra u.e. 108
14)Detall interior vas funerari u.e. 106	53)Pilastra u.e. 108
15)Detall banqueta u.e. 104	54)Pilastra u.e. 108
16)Detall banqueta u.e. 104	55)Enterrament u.e. 123
17)Vista banqueta u.e. 104	56)Enterrament u.e. 123
18)Vista general i u.e. 110	57)Enterrament u.e. 123
19)Vista general u.e. 110	58)Enterrament u.e. 123
20)Vista general i u.e. 110	59)Enterrament u.e. 123
21)u.e. 110	60)Enterrament u.e. 123
22)Detall u.e. 110	61)Detall enterrament u.e. 123
23)Vista general u.e. 113	62)u.e. 113
24)Vista general u.e. 113	63)u.e. 113 i u.e. 120
25)u.e. 114	64)u.e. 113 i u.e. 120
26)Detall u.e. 114	65)u.e. 113 i u.e. 120
27)u.e. 114	66)u.e. 113 i u.e. 120
28)u.e. 114	67)Foto final
29)Pilastra u.e. 108	68)Foto final
30)Retall u.e. 115	69)Foto final
31)Retall u.e. 115	
32)Detall retall u.e. 115	
33)Retall u.e. 117	
34)Retall u.e. 117	
35)Detall retall u.e. 117 i enterrament u.e. 123	
36)Enterrament u.e. 123	
37)Enterrament u.e. 123 abans d'excavar	
38)Retalls u.e. 115 i 117	
39)Vas funerari u.e. 106	

Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Codi: 061/07)

ANNEX 2 Inventari Fotogràfic

CALA 2

- 1)Foto inici
- 2)Extracció manual del paviment
- 3)Afectació del paviment
- 4)Cala 2 delimitada
- 5)Vista general u.e. 203
- 6)Detall u.e. 203 i banqueta u.e. 205
- 7)Detall u.e. 202
- 8)u.e. 207 Banqueta u.e. 205 i vas u.e. 206
- 9)Banqueta u.e. 204
- 10)Element u.e. 215
- 11)Retall u.e. 208
- 12)Detall retall u.e. 208
- 13)Detall retall u.e. 208 des del Sud
- 14)Vista general Cala i retall u.e. 208
- 15)Detall des del'Est del retall u.e. 208
- 16)Vista general i retall u.e. 208
- 17)Detall u.e. 208
- 18)Banqueta u.e. 204
- 19)Banqueta u.e. 204
- 20)Banqueta u.e. 204
- 21 a)Pedestal u.e. 214
- 21 b)Pedestal u.e. 214
- 22)Pedestal u.e. 214
- 23)u.e. 210
- 24)u.e. 210
- 25)u.e. 210
- 26)Banqueta u.e. 212
- 27)Banqueta u.e. 212
- 28)Banqueta u.e. 212
- 29)Banqueta u.e. 212
- 30)u.e. 217
- 31)Detall u.e. 217
- 32)u.e. 217
- 33)u.e. 217
- 34)Vista zenital u.e. 205 i u.e. 214
- 35)Vista pedestal u.e. 214 durant la excavació
- 36)Vista general cala
- 37)Vista zenital cala
- 38)Banqueta u.e. 205,pedestal u.e. 214 i pilastra u.e. 218
- 39)Banqueta u.e. 205,pedestal u.e. 214 i pilastra u.e. 218
- 40)Banqueta u.e. 205,pedestal u.e. 214 i pilastra u.e. 218
- 41)Detall pedestal u.e. 214
- 42)Detall pedestal u.e. 214
- 43)Detall pedestal u.e. 214
- 44)Detall pedestal u.e. 214
- 45)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212
- 46)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212
- 47)Vista general cala
- 48)Vista general cala
- 49)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212
- 50)Estructures u.e. 204, 205, 212 i 219
- 51)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212
- 52)Banqueta u.e. 212 i estructura u.e. 219
- 53)Banqueta u.e. 212 i estructura u.e. 219

SANTA MARIA DEL PI. CALA 1. CONTACTES FOTOGRÀFICS

1)Foto inicial

2)Extracció lloses paviment

3)Preparació u.e. 101 i reompliment u.e. 102

4)Lloses paviment ja extretes

5)Vista cala un cop extretes les lloses

6)u.e. 102

7)u.e. 102 i voltes u.e. 103 i u.e. 105

8)u.e. 102 i voltes u.e. 103 i u.e. 105

9)Voltes u.e. 103 i u.e. 105 i banqueta u.e. 104

10)Afectació reompliment u.e. 107

11)Banqueta u.e. 104

12)Vista general un cop afectat u.e. 107

13)Detall interior vas funerari u.e. 106

14)Detall interior vas funerari u.e. 106

15)Detall banqueta u.e. 104

16)Detall banqueta u.e. 104

17)Vista banqueta u.e. 104

18)Vista general i u.e. 110

19)Vista general u.e. 110

20)Vista general i u.e. 110

21)u.e. 110

22)Detall u.e. 110

23)Vista general u.e.113

24)Vista general u.e. 113

25)u.e. 114

26)Detall u.e. 114

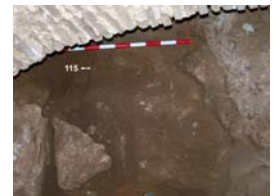
27)u.e. 114

28)u.e. 114

29)Pilastra u.e. 108

30)Retall u.e. 115

31)Retall u.e. 115

32)Detall retall u.e. 115

33)Retall u.e. 117

34)Retall u.e. 117

35)Detall retall u.e. 117 i enterrament u.e. 123

36)Enterrament u.e. 123

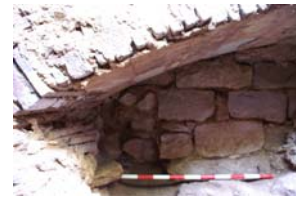
37)Enterrament u.e. 123 abans d'excavar

38)Retalls u.e. 115 i 117

39)Vas funerari u.e. 106

40)Vas funerari u.e. 106

41)Vas funerari u.e. 106

42)Detall pilastra u.e. 108

43)Detall pilastra u.e. 108

44)Detall pilastra u.e. 108

45)Banqueta u.e. 104

46)Vas funerari u.e. 106

47)Vas funerari u.e. 106

48)Vas funerari u.e. 106

49)Vas funerari u.e. 106

50)Pilastra u.e. 108

51)Detall interior volta u.e. 105

52)Pilastra u.e. 108

53)Pilastra u.e. 108

54)Pilastra u.e. 108

55)Enterrament u.e. 123

56)Enterrament u.e. 123

57)Enterrament u.e. 123

58)Enterrament u.e. 123

59)Enterrament u.e. 123

60)Enterrament u.e. 123

61)Detall enterrament u.e. 123

62)u.e. 113

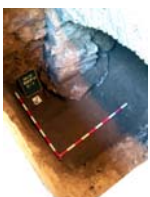
63)u.e. 113 i u.e. 120

64)u.e. 113 i u.e. 120

65)u.e. 113 i u.e. 120

66)u.e. 113 i u.e. 120

67)Foto final

68)Foto final

69)Foto final

SANTA MARIA DEL PI. CALA 2 CONTACTES FOTOGRÀFICS

1)Foto inici

2)Extracció manual del paviment

3)Afectació del paviment

4)Cala 2 delimitada

5)Vista general u.e. 203

6)Detall u.e. 203 i banqueta u.e. 204

7)Detall u.e. 202

8)u.e. 207 Banqueta u.e. 205 i vas u.e. 206

9)Banqueta u.e. 204

10)Element u.e. 215

11)Retall u.e. 208

12)Detall retall u.e. 208

13)Detall retall u.e. 208 des del Sud

14)Vista general Cala i retall u.e. 208

15)Detall des del'Est del retall u.e. 208

16)Vista general i retall u.e. 208

17)Detall u.e. 208

18)Banqueta u.e. 204

19)Banqueta u.e. 204

20)Banqueta u.e. 204

21 a)Pedestal u.e. 214

21 b)Pedestal u.e. 214

22)Pedestal u.e. 214

23)u.e. 210

24)u.e. 210

25)u.e. 210

26)Banqueta u.e. 212

27)Banqueta u.e. 212

28)Banqueta u.e. 212

29)Banqueta u.e. 212

30)u.e. 217

31)Detall u.e. 217

32)u.e. 217

33)u.e. 217

34)Vista zenital u.e. 205 i u.e. 214

35)Vista pedestal u.e. 214 durant la excavació

36)Vista general cala

37)Vista zenital cala

38)Banqueta u.e. 205, pedestal u.e. 214 i pil...

39))Banqueta u.e. 205, pedestal u.e. 214 i pil...

40))Banqueta u.e. 205, pedestal u.e. 214 i pil...

41)Detall pedestal u.e. 214

42)Detall pedestal u.e. 214

43)Detall pedestal u.e. 214

44)Detall pedestal u.e. 214

45)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212

46)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212

47)Vista general cala

48)Vista general cala

49)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212

50)Estructures u.e. 204, 205, 212 i 219

51)Banquetes u.e. 204 i u.e. 212

52)Banqueta u.e. 212 i estructura u.e. 219

53)Banqueta u.e. 212 i estructura u.e. 219

FITXA D'INVENTARI DE MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 **Sector:** 2

U.E.: 102

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	14003	SF	GIB	AO			PI		VI	S.XIV				
2	1	14003	VO	FOB	AO		PI	PI	VI	VI					

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 107

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	13258	FO	CAS	TO	AO			PC		S.II-IV	OSTIAIII 12			
2	1	13111	SF	FIN	TO	AO					S.I-II	AFRICANA A			
3	1	13501	VO	OLL	TO	GR					S.XII-XIII				
4	1	14003	VO	CSS	TO	AO	PI	PI	VI	VI		1NA,COCCIO DEFECTUOSA			
5	1	14003	FO	OLL	TO	AO		PI	PC	VI					
6	1	14003	NA	GER	TO	AO	PI	PI	VI	VI	S.XIV				
7	1	13400	VO	FOB	TO	AO									
8	1	13400	VO	GIB	TO	AO									
9	1	13400	FO	FOB	TO	AO			PC						
10	1	14203	VO	PAT	TO	AO	PI	PI	VI	VI	S.XVI				
11	1	50029	SF	TO	GR							TEULA,DEFECTE DE COCCIÓ			
12	1	50035	SF	TO								CANALÓ			
13	1	14305	FO	PAT	TO	AO	PI	PI	VI	VI	S.XVI-XVII				

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 110

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	13258	VO	TAP	TO	AO					S.III-V	OSTIA I,261			
2	1	14003	SF	FIN	TO	AO		PI		VI					

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 112

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	13258	VO	TAP	TO	AO			PC		2/2S.II-1/2S.V	ROCA ROUMEUS			
2	2	13108	SF	FIN	TO	AO			EN	EN	2/2S.I-IV	ROCA ROUMEUS			
3	10	13400	SF	FIN	TO	AO									
4	1	13405	SF	FIN	TO	AR									
5	1	50015	PS									TEULA			

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 113

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	13258	VO	TAP	TO	AO	PC		PC		2/2S.II-V				
2	1	13258	VO	TAP	TO	AO	PC		PC		2/2S.II-V				
3	2	13258	FO	CSS	TO	AO	PC		PC		S.II-V				
4	1	13150	SF	FIN	MO	AO			AC						
5	1	13111	FO	CSS	MO	AO					S.I-III				
6	11	13250	SF	FIN											
7	9	50006	SF									MATERIAL CONSTRUCTIU			

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 118

Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	1	13258	VO	CAS	TO	AO					S.II-V	OSTIA III/267			
2	1	13258	FO	CAS	TO	AO			PC		S.II-V	FONS ESTRIAT			
3	1	13111	VO	CAS	TO	AO					S.I-III	AFRICANA A			
4	1	13111	SF	FIN	TO	AO					S.I-III	AFRICANA A			
5	1	13200	VO	MA	TO	AO						LLANTIA INDET ORLA			
6	1	13200	SF	DI	TO	AO						LLANTIA INDET DISC,MATEIXA PEÇA N°5			
7	1	13258	VO	TAP	TO	AO			PC		S.II-V	AFRICANA DE CUÏNA			
8	1	13258	VO	TAP	TO	AO			PC		S.II-V	AFRICANA DE CUÏNA			
9	13	13400	SF	FIN	TO	AO									
10	1	13400	SF	FIN	TO	AO						MARQUES ESGRAFIADES			
11	1	13400	FO	FIN	TO	AO									
12	1	13304	SF	AMF											
13	1	13304	SF	AMF											
14	2	13304	SF	AMF											
15	1	13258	SF	CSS					PC						
16	6	50007	SF	MAONS											
17	1	60053		MALACOLOGIA								OSTRA			

Jaciment: Santa Maria del Pi

Codi: 061/07 Sector: 1

U.E.: 120

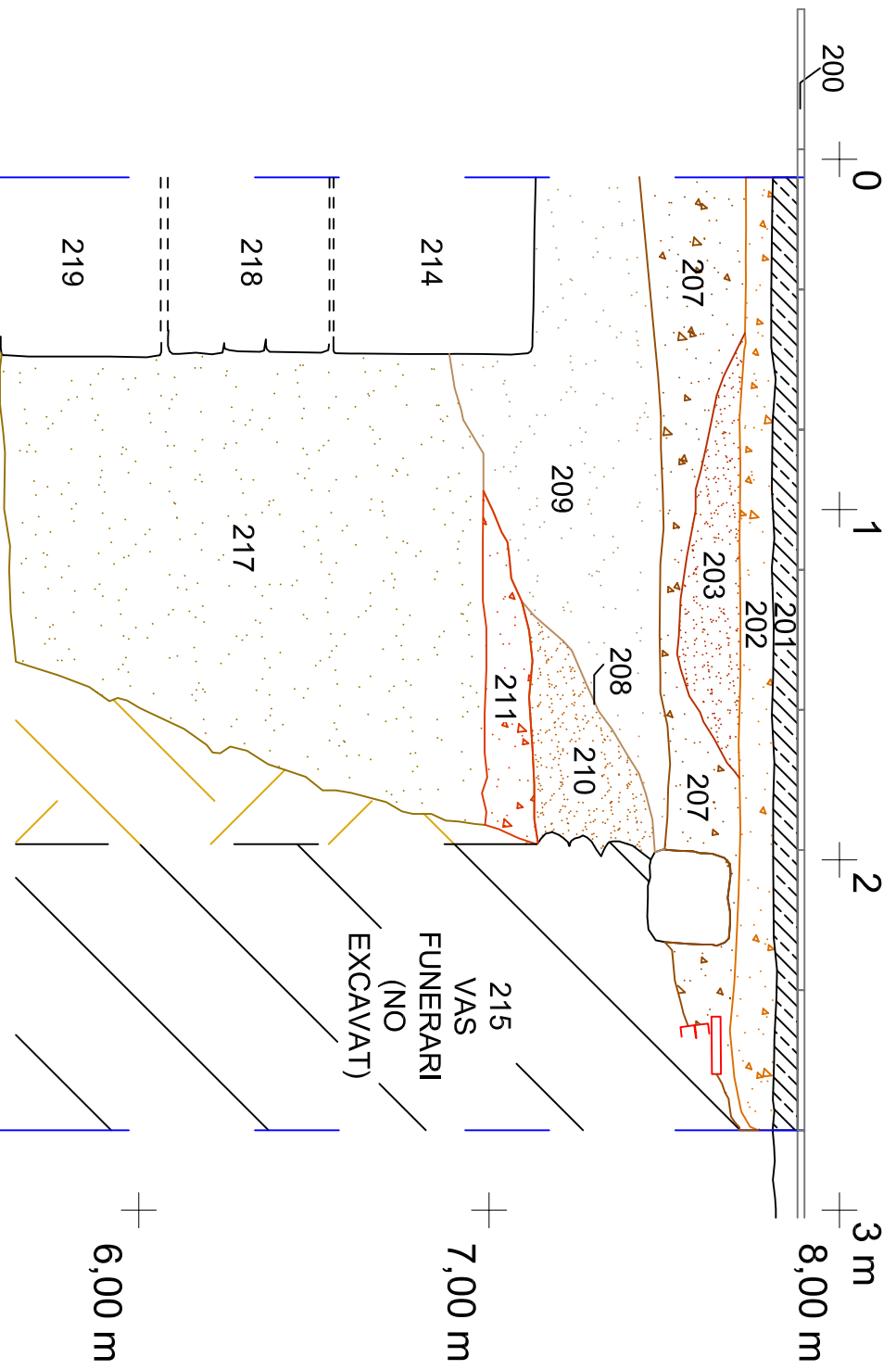
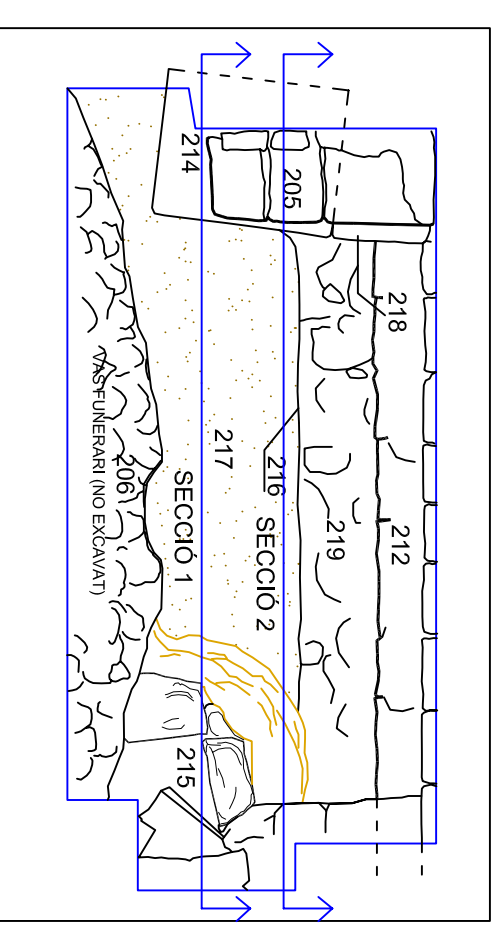
Num. dif.	Num. frag.	Class.	Definició	Forma	Tècn.	Pasta	Dec. Ext.	Dec. Int.	Ac. Ext.	Ac. Int.	Cronologia	Observacions	Rest	Foto	Dibuix
1	4	13258	VO	TAP							S.II-IV	OSTIA I/261			
2	1	13258	VO	TAP					PC		S.IAC-IIDC	OSTIA II-302			
3	1	50011	PS	TESSEL-LA								DE MARBRE			
4	1	50013	SF	ESTUC PINTAT								VERMELL			
5	1	13258	VO	CSS	TO	AO			PC		S.II-V	LAMBOGLIA			
6	1	13258	VO	CSS	TO	AO	IN		PC		S.II-V	DEC INCISA,LAMBOGLIA			
7	4	50005	SF									IMBREX			
8	1	13258		CSS	TO	AO					S.II-V	LAMBOGLIA 9A			
9	4	13258		CSS	TO	AO			PC		S.II-V	LAMBOGLIA,9A			
10	1	13258	CR	CSS	TO	AO			ET		S.I-II				
11	37	50007	SF	MAO								MAONS			
12	2	13258	SF	FOB	TO	AO			ET		S.II-V	LAMBOGLIA 9A			
13	1	13258	VO	CSS	TO	AO			PC		S.I-II	OSTIA II-3-9			
14	4	13258	VO	TAP	TO	AO			VE		S.I-IV	OSTIA II-302			
15	1	13258	CR	CSS	TO	AO					S.I-II	OSTIA II-306			
16	3	13111	SF	FOB	TO	AO					S.I-IV	AFRICANA A			
17	6	13501	CR	OLL	TO	GR					S.XII-XIII				
18	4	13501	SF	OLL	TO	GR					S.XII-XIII				
19	1	20002	PS	CLA											
20	4	30000	SF	VIN											
21	1	13106	FO	BOL	TO	AO						TS SUDGALICA, DRAG 29B			
22	1	13115	VO	BOL	TO	AO						AFRICANA D			
23	3	13111										AFRICANA A			
24	29	13250	SF	FIN	TO	AO									
25	1	13100	FO	BOL	TO	AO						FALTA VERNIS			
26	2	12052	VO	FIN	TO	AO			PI		S.IDC	TALLER DE SEGÓBRIGA,1SF			
27	5	13114	SF	FIN							S.III-VDC				
28	1	13258	VO	PTA							1/2S.II-INIC S.V	OSTIA III,267			

ANNEX IV. PLANIMETRIA

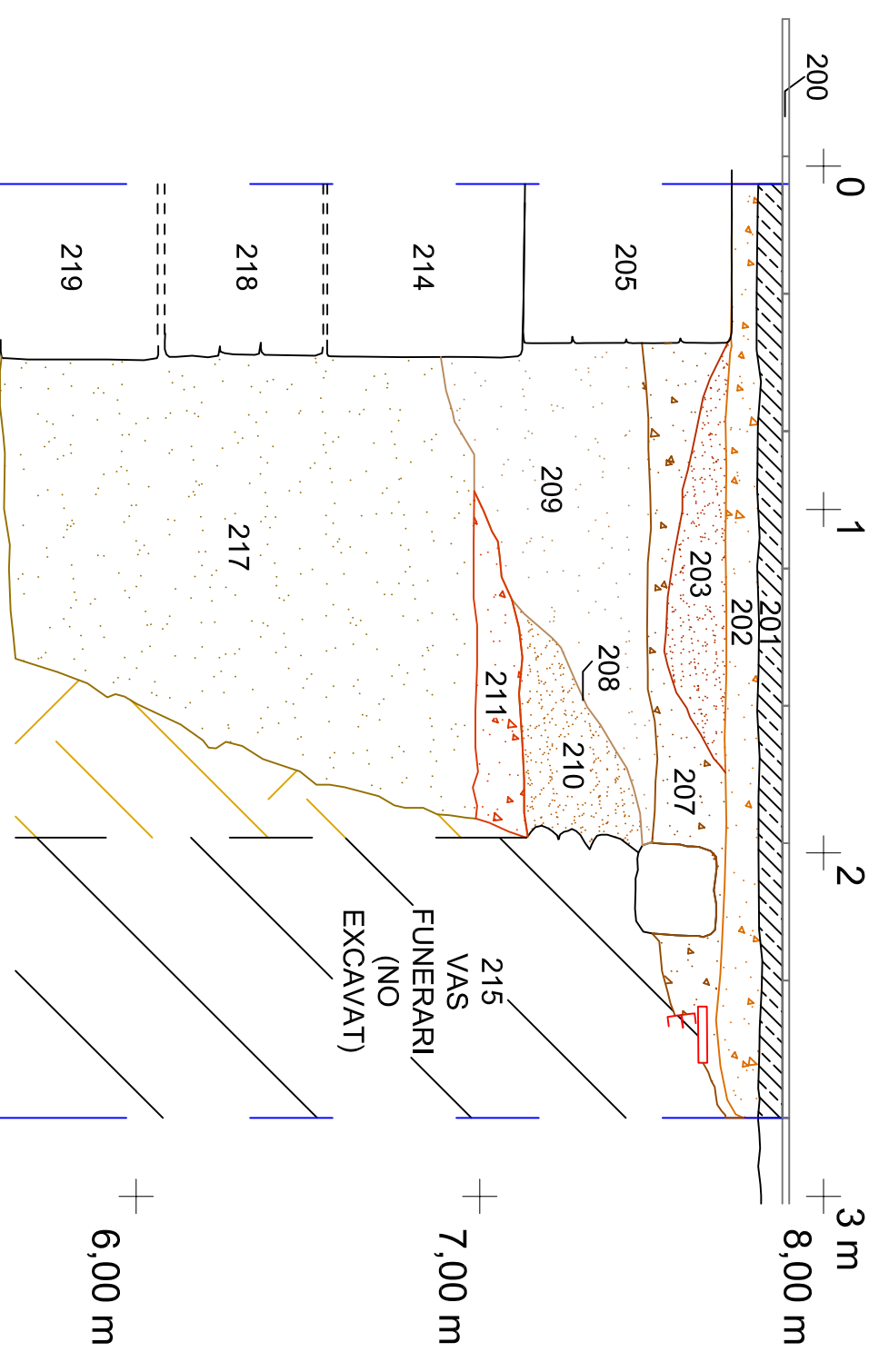
Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al ras de planta baixa de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona (Codi: 061/07)

ANNEX 4 Planimetria

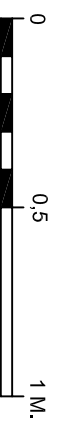
- 1.- Planta de situació. A-4. Escala 1:1000
- 2.- Planta de situació de les cales. A-3. Escala 1:500
- 3.- Plantes i Cala 1. A-3 Escala 1:120
- 4.- Cala 1 Secció longitudinal. A-3. Escala 1:10
- 5.- Cala 2. Plantes. A-3. Escala 1:10
- 6.- Cala 2 . Alçat paraments façana i Secció transversal. A-3. Escala 1:20
- 7.- Cala 2. Secció longitudinal 1 i Secció longitudinal 2. A-3. Escala 1:20

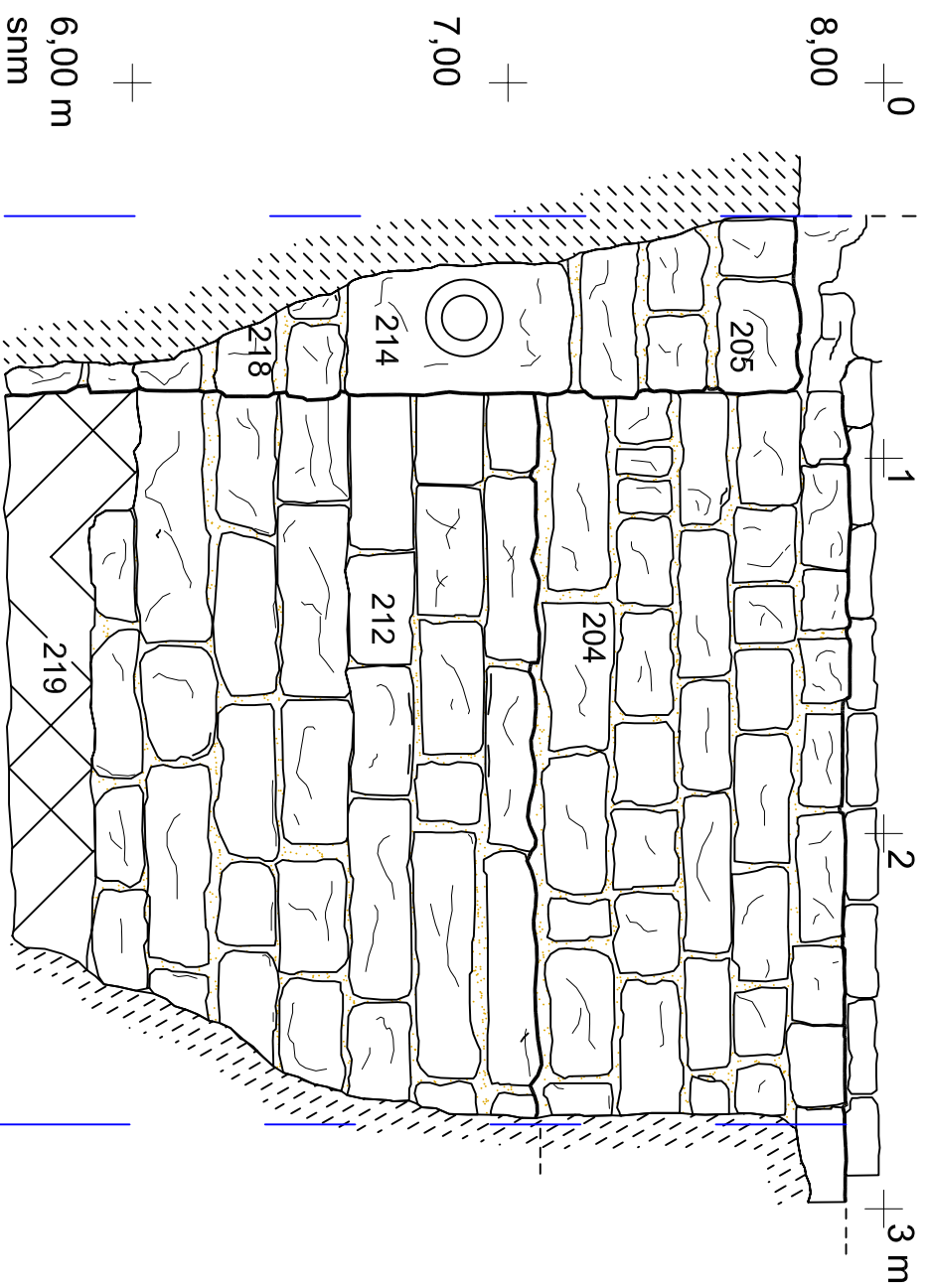
SECCIO LONGITUDINAL 1
(EST/OEST)

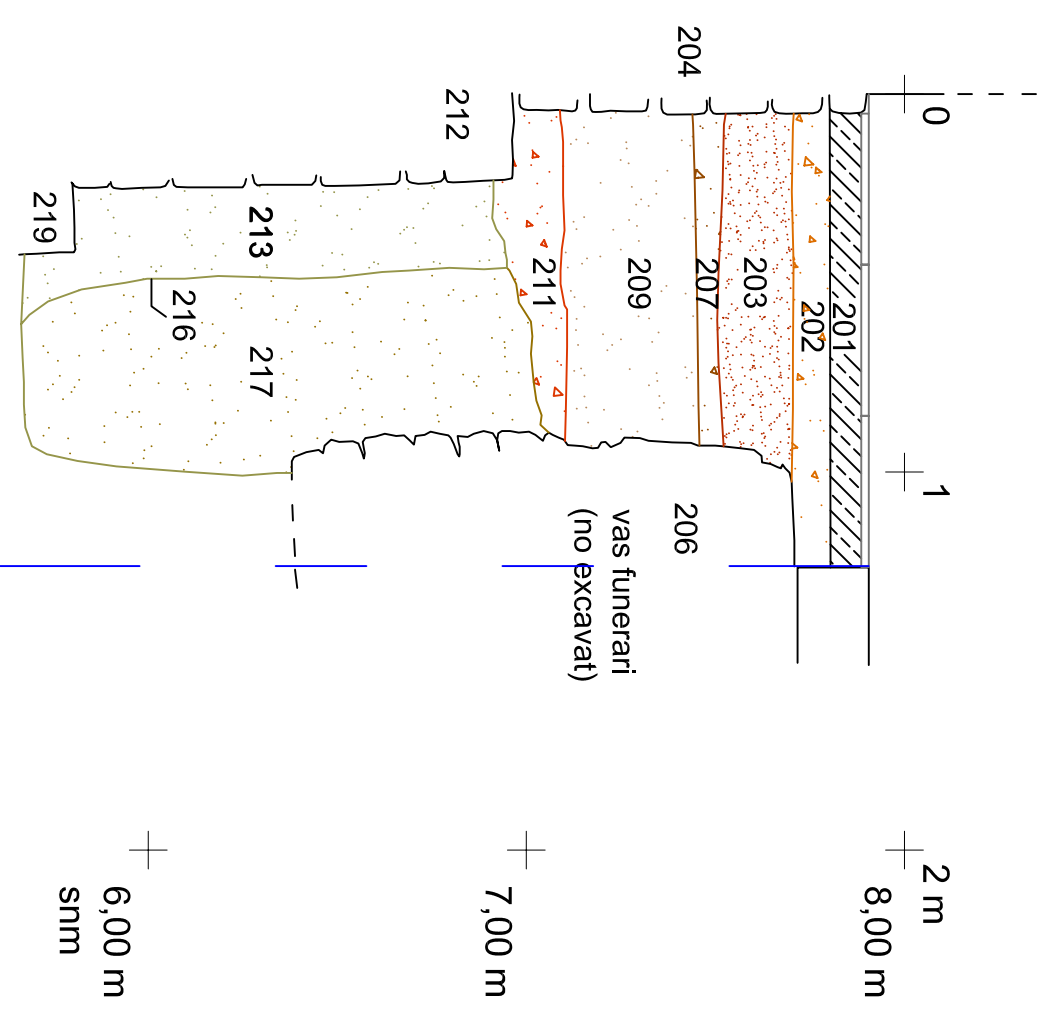
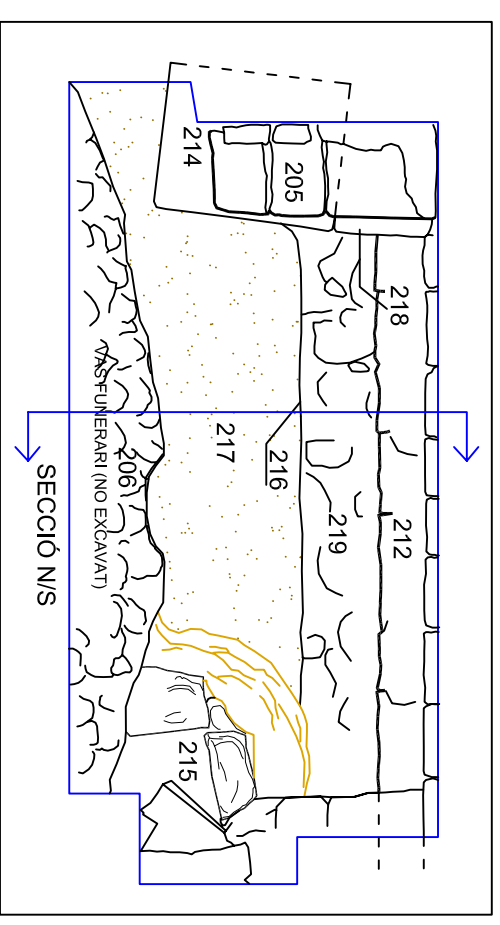
SECCIO LONGITUDINAL 2
(EST/OEST)

INTERVENCIÓ 061/07	ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
CALA 2 SECCIO LONGITUDINAL 1	DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	07
I SECCIO LONGITUDINAL 2	MAIG 2009	
ESCALA 1:20		

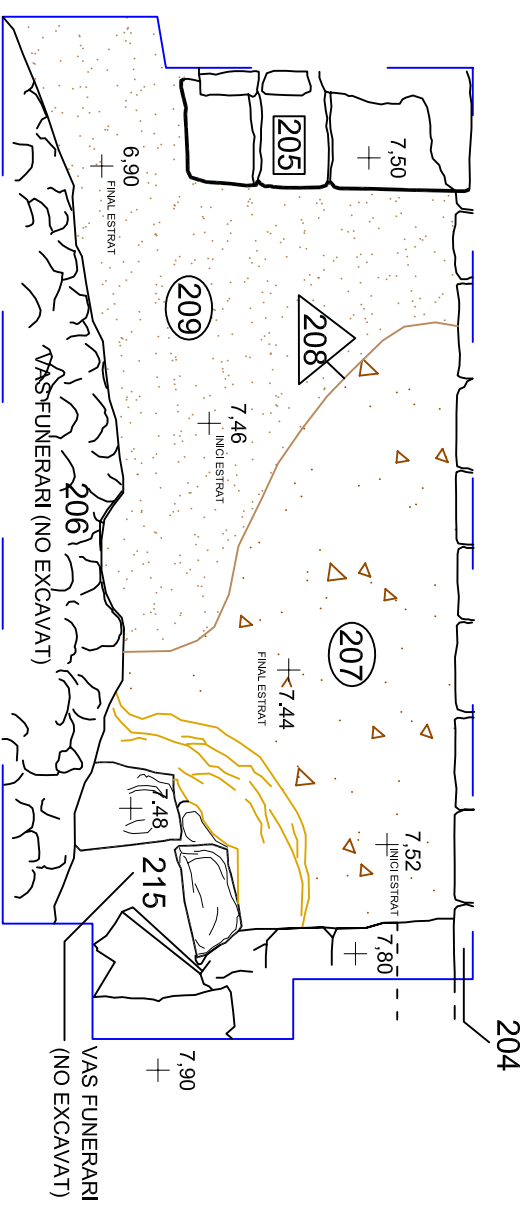
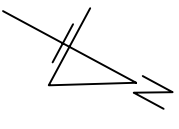
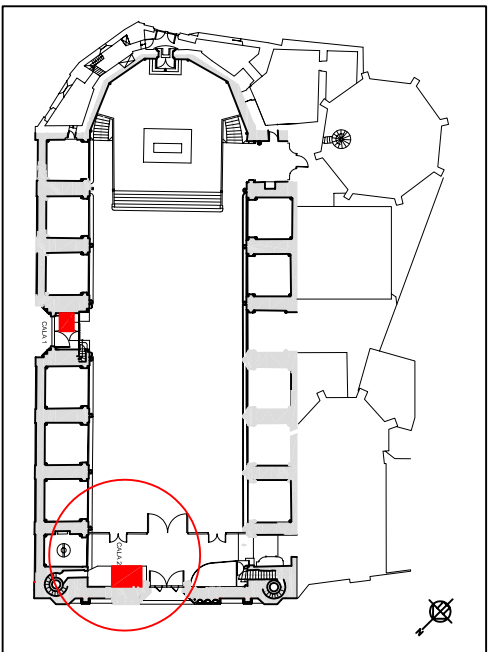

ALÇAT PARAMENTS
(FAÇANA NORD)

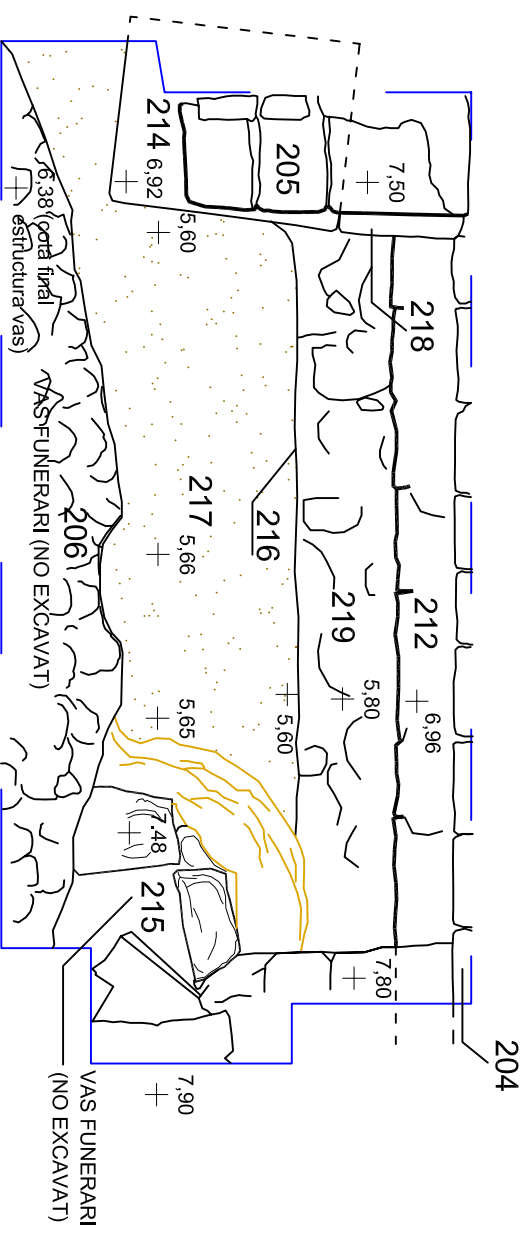

SECCIÓ TRANSVERSAL
(NORD/SUD)

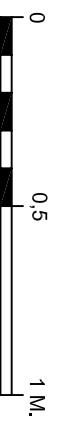
INTERVENCIÓ 061/07		ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
CALA 2 ALÇAT PARAMENTS FAÇANA I SECCIÓ TRANSVERSAL		DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	
ESCALA 1:20		MAIG 2009	

PLANTA 1 CALA 2

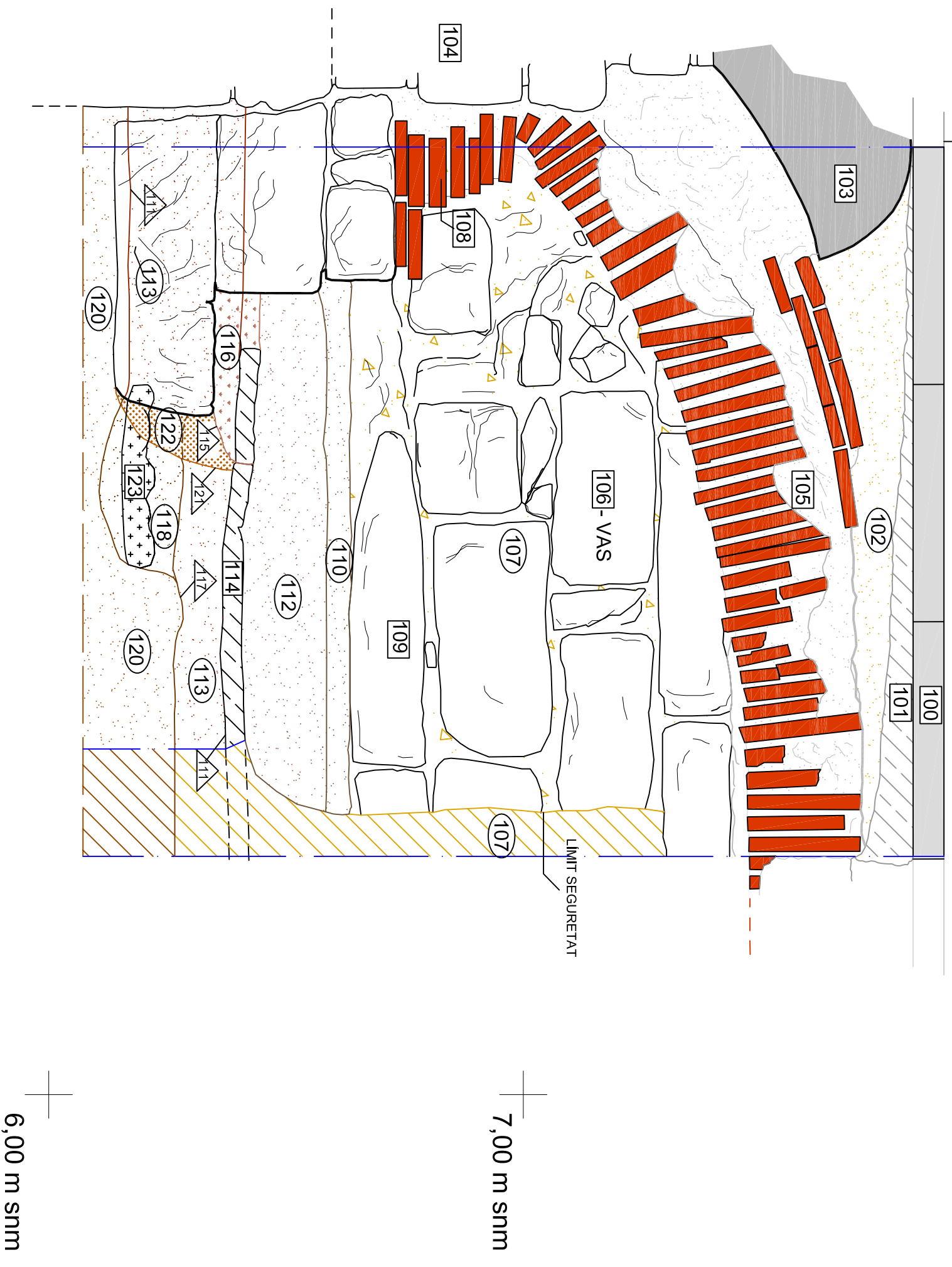

PLANTA 2 I FINAL CALA 2

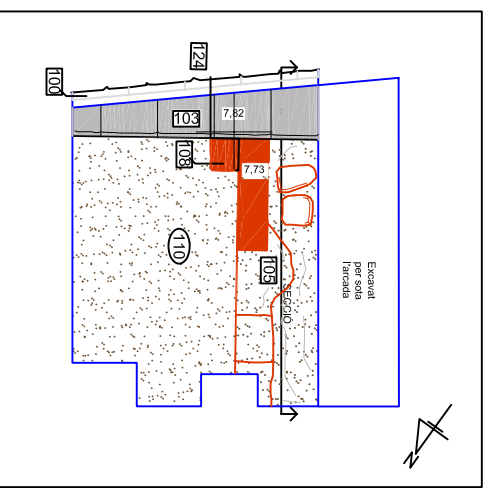
INTERVENCIÓ 061/07	ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
PLANTA 1 I PLANTA FINAL CALA 2	DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	
ESCALA 1:20	MAIG 2009	

124 | 0 | 1 | 2 m
8,00 m smm

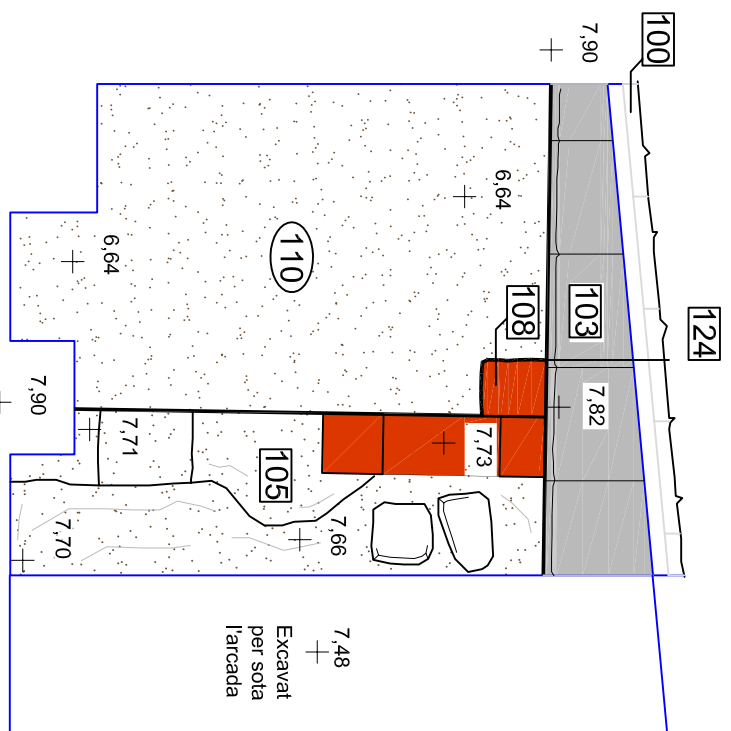
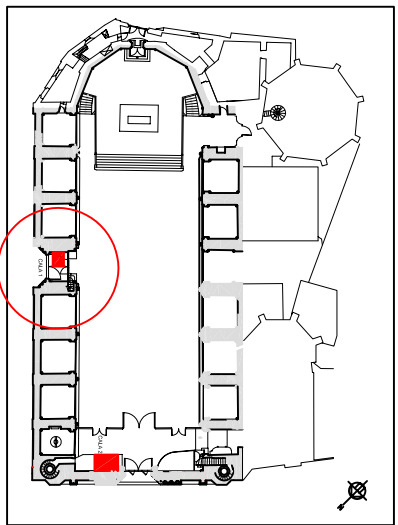

7,00 m smm

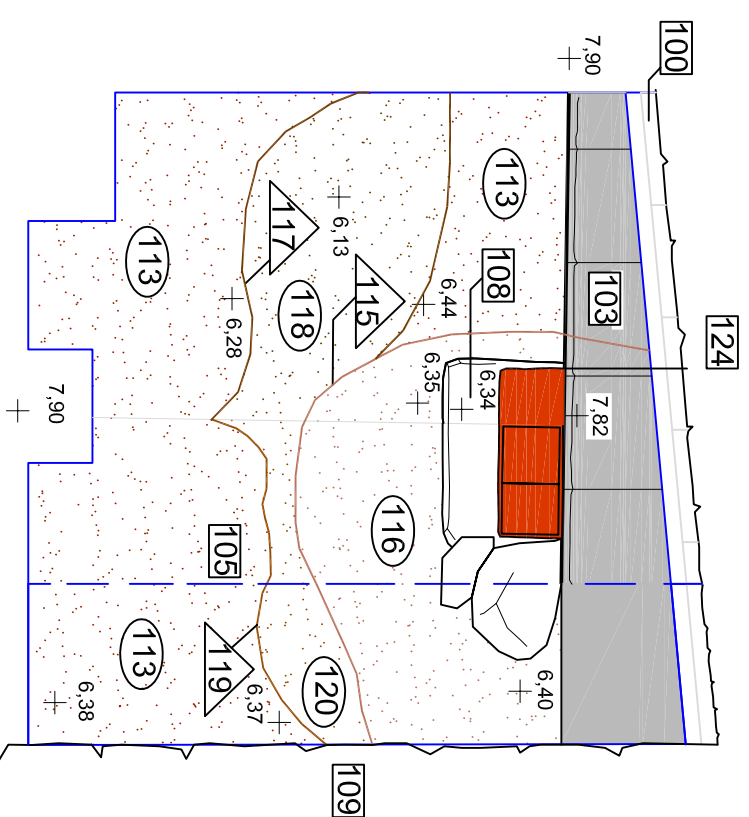
6,00 m smm

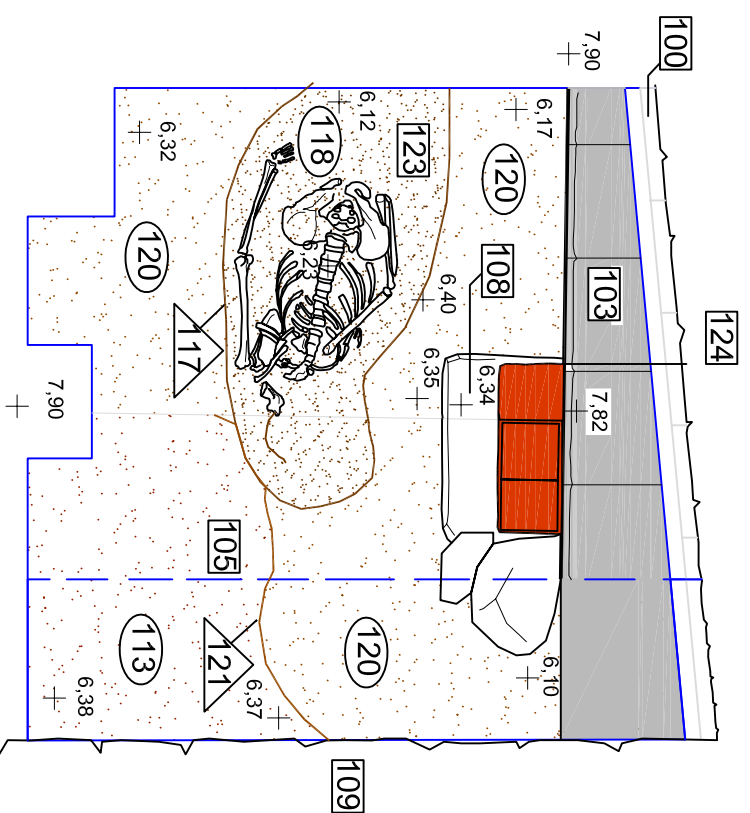
INTERVENCIÓ 061/07		ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
CALA 1	SECCIÓ LONGITUDINAL (N/S)		
ESCALA 1:10		DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	04
		NOVEMBRE 2009	

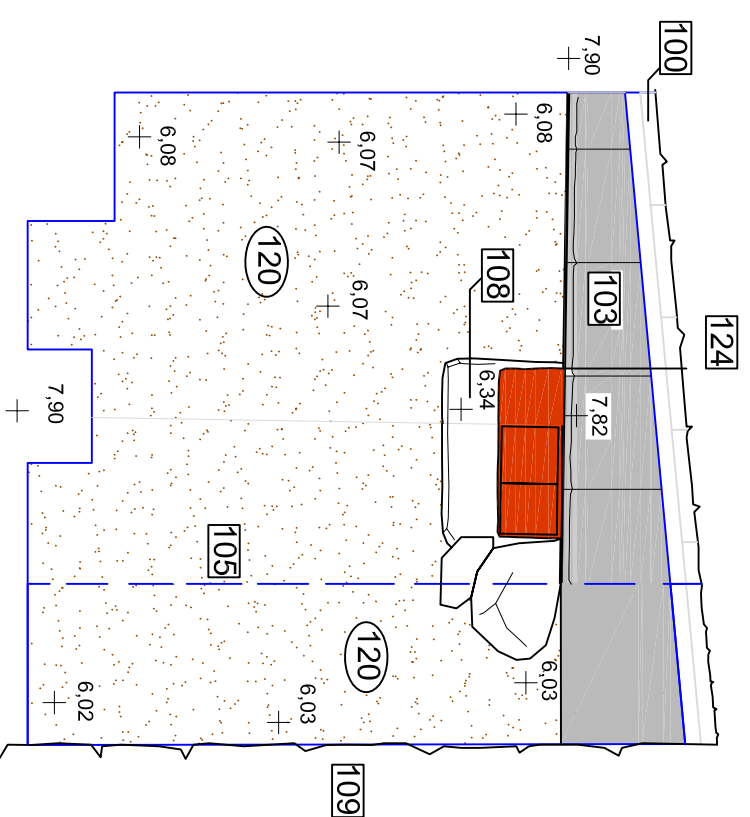
PLANTA 1

PLANTA 2

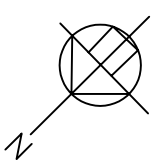
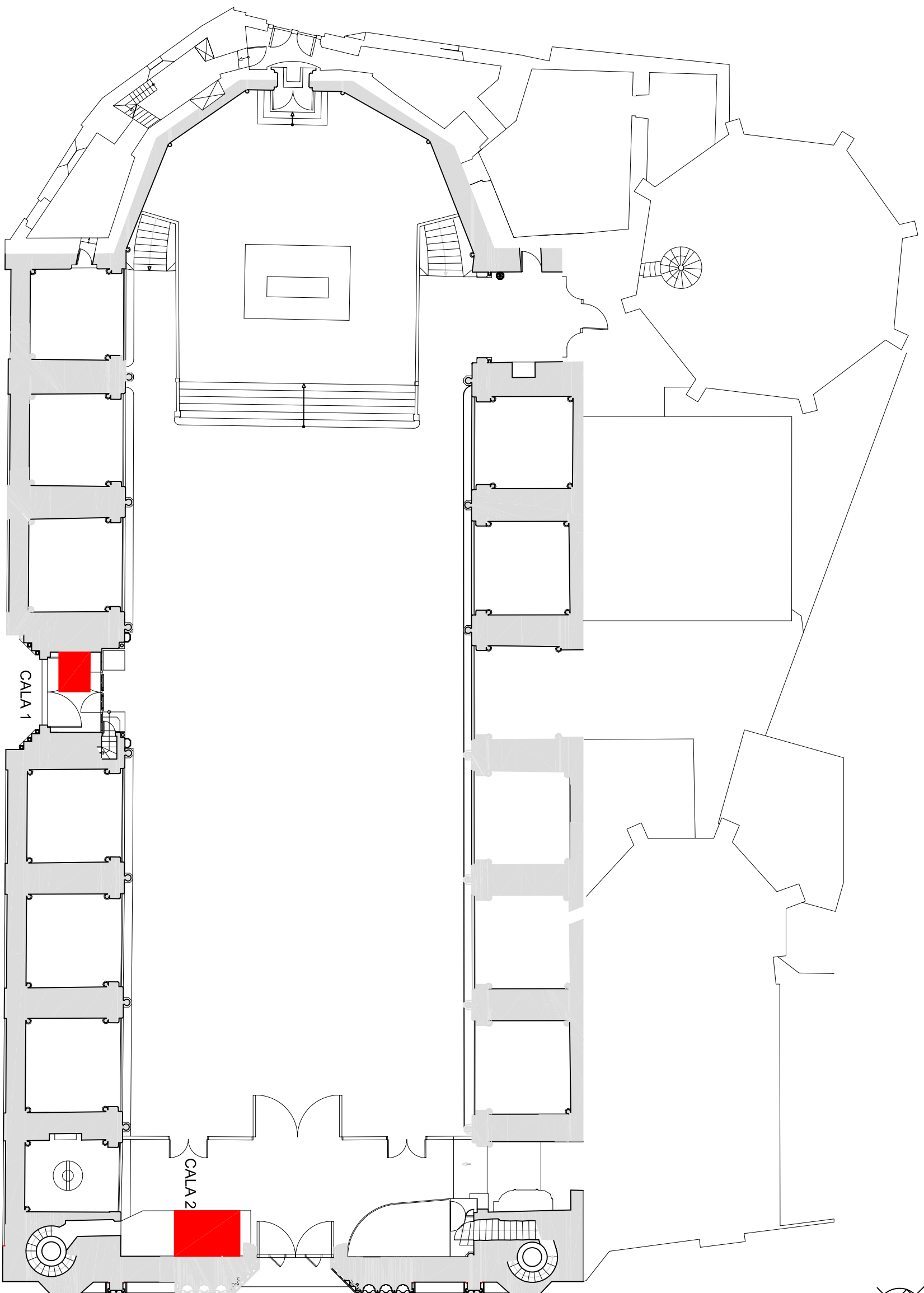
PLANTA 3

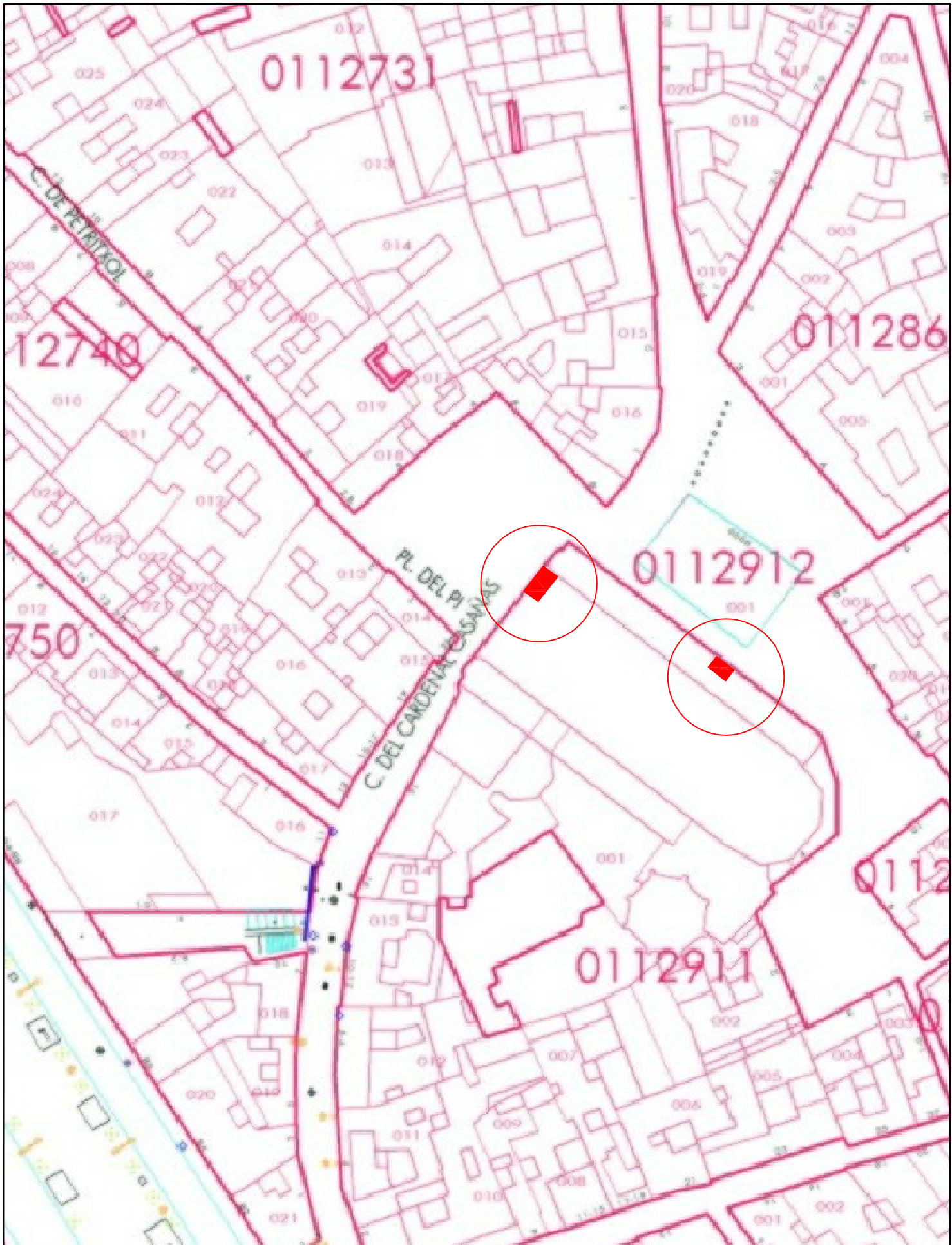
PLANTA 4

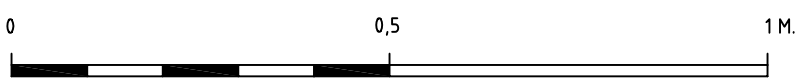
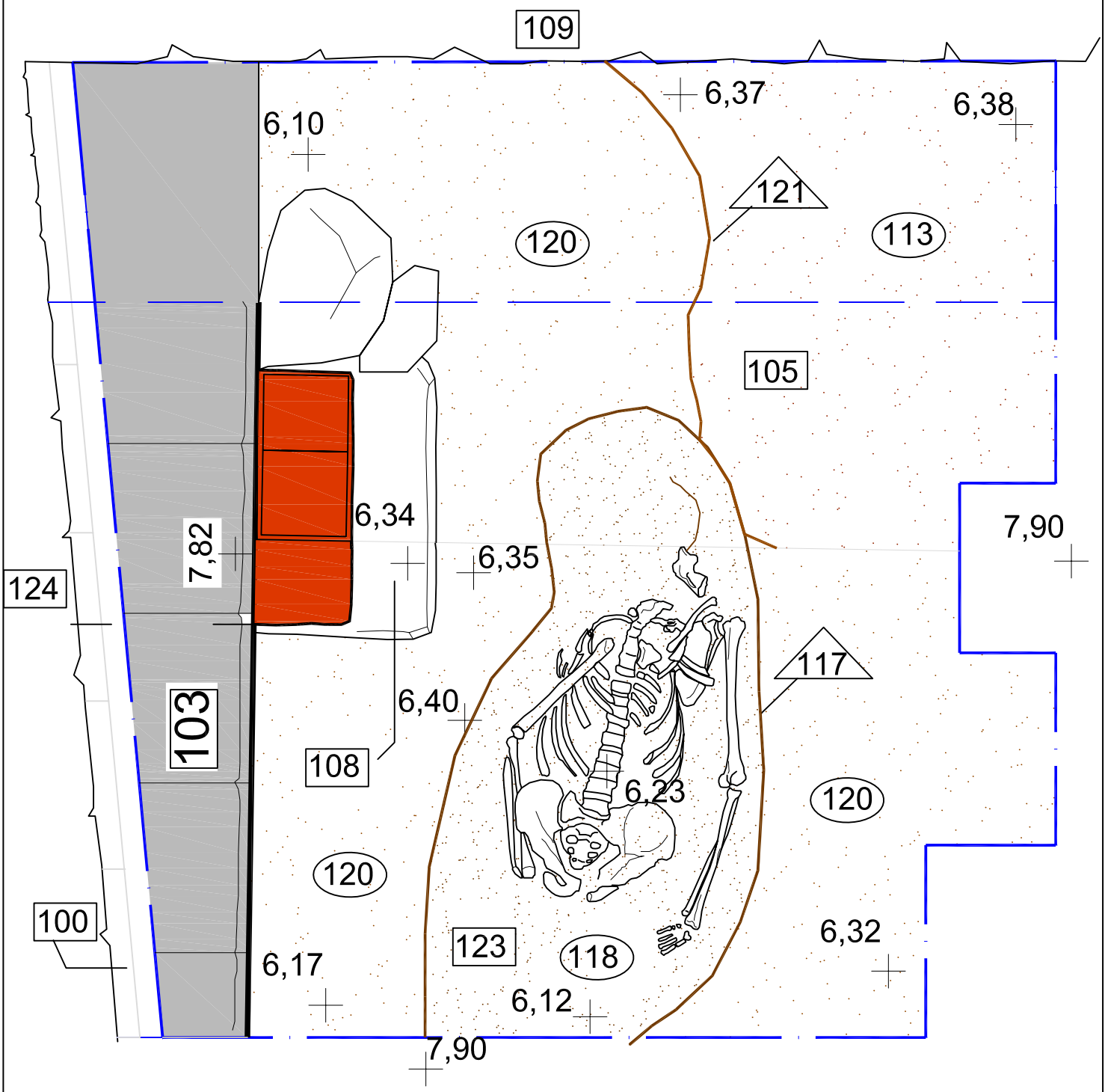
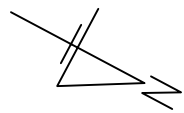
INTERVENCIÓ 061/07		ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm. 03
CALA 1 PLANTES GENERALS 1-2-3 i 4			
ESCALA 1:20		DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	NOVEMBRE 2009

<p>INTERVENCIÓ 061/07 PLANTA ZONA D'INTERVENCIÓ</p>	<p>ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PI (BARCELONA, BARCELONÈS)</p>	<p>Núm.</p>
<p>ESCALA 1:500</p>	<p>DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ</p>	<p>02</p>
	<p>SETEMBRE 2007</p>	

	INTERVENCIÓ 061/07	ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PÍ (BARCELONA, BARCELONÉS)	Núm.
	PLANTA SITUACIÓ	DIRECCIÓ: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	01
	ESCALA 1:1000	MAIG 2009	

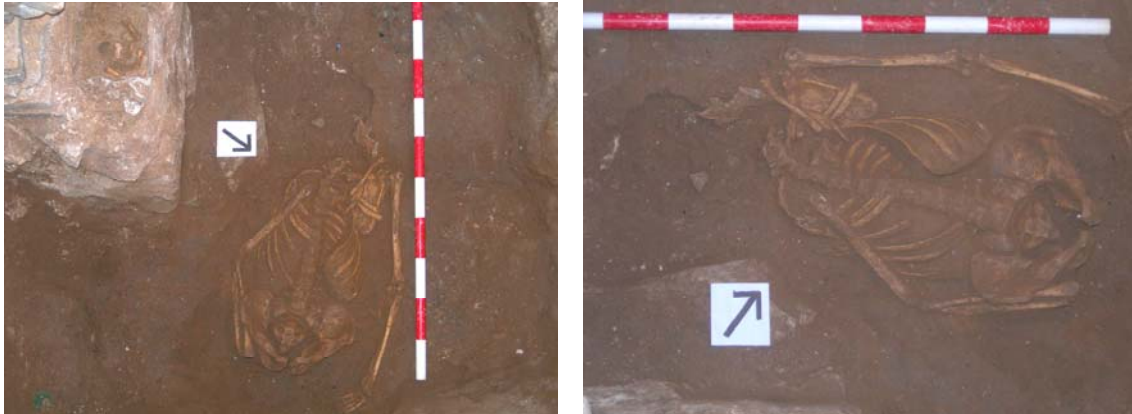

	INTERVENCIÓ 061/07	ESGLÉSIA DE SANTA MARIA DEL PÍ (BARCELONA, BARCELONÈS)	Núm.
	CALA 1. PLANTA GENERAL 3 DETALL ENTERRAMENT	DIRECCIÓ I DIBUIX: JÚLIA MIQUEL LÓPEZ	08
	ESCALA 1:10	DESEMBRE, 2009	

ANNEX V. ESTUDI RESTES ANTROPOLÒGIQUES

ESTUDI DE LES RESTES ANTROPOLÒGIQUES

Les restes antropològiques inhumades que s'han analitzat en el present estudi provenen de la intervenció arqueològica de l'església de Santa Maria del Pi de Barcelona.

A l'esquerra l'enterrament u.e. 123 documentat a la Cala 1 i a la dreta detall de l'enterrament

En aquesta intervenció arqueològica, s'ha recuperat un total d'un individu que inclou restes esquelètiques i dentaries (UE 123), corresponents a la classe d'edat adulta i al sexe femení. L'individu es troba en posició primària en decúbit supí amb els braços estirats i paral·lels al tòrax, i en connexió anatòmica, i presenta una orientació E-O.

L'enterrament és primari, no s'ha conservat cap estructura i la fossa simple d'inhumació es troba alterada. El material ceràmic recuperat a l'estrat d'amortització (UE 118) situa la cronologia del enterrament entre els segles V i VI.

En general, les restes esquelètiques estudiades mostren un estat de conservació força bo i un estat de preservació mig ja que està parcialment afectat pels retalls de les fonamentacions posteriors, així només es conserva des de la mandíbula fins a la pelvis, incloent les extremitats superiors però amb absència total de les extremitats inferiors.

La determinació d'edat biològica de l'individu s'ha fet en base a la dentició (desenvolupament, desgast dentari,...) i altres trets indicadors d'edat, així, s'ha pogut determinar que pertany a un individu adult.

El diagnosi sexual s'ha realitzat basant-se principalment en les característiques morfològiques de la pelvis ja que aquests ossos són els més importants per a la determinació del sexe dels individus, seguit del crani i els ossos llargs. Així, donat que en aquest cas no s'ha preservat el crani de l'individu, l'anàlisi de les característiques morfològiques de la pelvis ha estat pràcticament l'únic indicador del sexe de l'individu, sent aquest un individu del sexe femení.

Plànol de situació a l'imatge de l'esquerra superior de la Cala 1 i de l'enterrament u.e. 123 dins la Cala 1

S'ha preservat només part de l'esquelet tot i que el seu estat de conservació és bastant bo, així, s'ha determinat la presència de:

Neurocrani:

- Hemimandíbula esquerra amb presència de Pm3, Pm4, M1, M2 i M3.

Postcranial:

- Columna vertebral.
- Clavícula esquerra
- Costelles
- Omòplat dret i esquerra
- Sacre
- Il·li dret i esquerra
- Isqui dret i esquerra
- Pubis dret i esquerra
- Húmer dret i esquerra
- Cúbit dret i esquerra
- Radi dret i esquerra
- Falanges superiors esquerres

Mitjançant les fórmules de Pearson s'ha estimat que l'alçada d'aquest individu és de 131 cm.

Donat que la mostra estudiada és d'un únic individu i s'ha preservat parcialment, no s'han pogut obtenir dades suficients per a extraure resultats rellevants.